

Filozofická
fakulta
Faculty
of Arts

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Dačice v období protektorátu Čechy a Morava

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marek Šmíd, Ph.D.

Autor práce: Simona Salátová

Studijní obor: Historie

2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne

.....

Simona Salátová

Poděkování

Poděkování patří především doc. PhDr. Marku Šmídovi, Ph.D. za jeho cenné rady, pomoc při zpracování tématu a důkladné vedení této bakalářské práce. Rovněž bych chtěla poděkovat Státnímu okresnímu archivu v Jindřichově Hradci za poskytnutí materiálu a pomoc. Touto cestou bych též chtěla poděkovat svojí rodině za trpělivost a podporu během studia.

Anotace

Bakalářská práce Dačice v období protektorátu Čechy a Morava se soustředí na období protektorátu v Dačicích. První část je zaměřena na mnichovskou dohodu. Jsou zde nastíněny osudy Židů, kteří zemřeli během nacistického teroru v koncentračních táborech.

Druhá část bakalářské práce si klade za cíl zjistit, jak probíhal život v protektorátu v Dačicích, protinacistický odboj a následné osvobození. Pozornost je věnována židovskému obyvatelstvu, konkrétním rodinám od jejich příchodu do města až po zánik židovského etnika v Dačicích. Práce vychází z kroniky města Dačic a obsáhlých literárních zdrojů, které na toto téma vznikly.

Abstract

The bachelor thesis Dačice in the Protectorate of Bohemia and Moravia focuses on the Protectorate period in Dačice. The first part focuses on the Munich Agreement. It outlines the fate of Jews who died in concentration camps during the Nazi terror.

The second part of the bachelor thesis aims at the life in the Protectorate in Dačice, the anti-Nazi resistance and the subsequent liberation. Attention is paid to the Jewish population, to specific families from their arrival in the town to the disappearance of the Jewish ethnicity in Dačice. The work is based on the chronicles of Dačice and the extensive literature that has been produced on the subject.

Obsah

Úvod.....	7
1. Československo před mnichovskou dohodou	11
1.1. Mise lorda Waltera Runcimana.....	12
1.2. Mnichovská dohoda	14
1.3. Druhá republika v letech 1938–1939	18
1.4. Protektorát Čechy a Morava.....	20
1.5. Židé v protektorátu	21
2. Konečné řešení židovské otázky	24
3. Dačice.....	27
3.1. Dačice v letech 1938–1939	28
3.2. Okupace.....	32
3.3. Dačice v protektorátu	34
3.4. Odbojové skupiny v Dačicích	38
3.5. Osvobození.....	41
4. Vývoj židovského obyvatelstva v Dačicích	42
4.1. Významné židovské rodiny v Dačicích.....	44
4.2. Korespondence Zuzany Rösslerové Ottu Guttmannovi	50
Závěr	54
Seznam zkratk	56
Seznam použitých pramenů a literatury	57
Prameny.....	57
Literatura.....	58
Přílohy.....	62

Úvod

Předmětem zájmu předkládané bakalářské práce je období protektorátu Čechy a Morava v Dačicích. Vzhledem k tomu, že se práce bude zabývat dobou protektorátu v Dačicích, bude nutné zde představit i předchozí vývoj, který jednoznačně ovlivnil následující období. Výběr tématu podnítl další osobní zájem o tuto problematiku.

Tato práce se soustředí na prozkoumávání dějinných událostí, které se staly v Dačicích během druhé světové války. Roky 1938-1945 jsou érou složitých politických událostí. V této těžké době se totiž Dačice ocitly uprostřed složitých dějů, jež dopadly na místní obyvatele a změnily místní společnost, hospodářství a kulturu.

Cílem této práce je podrobněji přiblížit události, které měly dopad na Dačice během zmíněného období 1938-1945 a analyzovat jejich důsledky pro život místních obyvatel. Klade si současně za cíl poskytnout souhrnný pohled na historii Dačic během válečného konfliktu v době druhé světové války, věnující se jak politickým a hospodářským událostem, tak i každodennímu životu místních obyvatel. Rovněž podrobně popisuje osudy židovských rodin v Dačicích od jejich příchodu do města až po jejich tragický konec při tzv. konečném řešení.

Tato kvalifikační práce je členěna tak, aby postupně představila zásadní události a témata spojená s tímto historickým obdobím zmíněného města. Obsahuje analýzu politického vývoje a vliv německé okupace na dačické obyvatelstvo a s ní spojenou odbojovou činnost až do osvobození města. Následující text se dělí do dvou hlavních částí, přičemž první z nich je věnována mnichovské dohodě a jejím důsledkům. Tato část představuje expoziční část bakalářské práce, která má čtenáře uvést do samotného jádra, jež představuje období protektorátu. Druhá část textu je zaměřena na Dačice právě v tomto období protektorátu a židovské obyvatelstvo. Snažím se prostřednictvím této práce přispět k hlubšímu pochopení dějinných událostí Dačic v průběhu druhé světové války a zachytit paměť tohoto místa jako významnou součást moderních českých dějin.

První kapitola je věnována *Československu před podepsáním mnichovské dohody*, což se děje pro lepší pochopení následujících událostí. Tato kapitola je převážně kompilačního charakteru. V podkapitole nazvané *Mise lorda Waltera Runcimana* pojednává o diplomatické misi zmíněného britského diplomata v Československu na přelomu srpna a září 1938, jež umožnila jednání mezi Sudetoněmeckou stranou a československou vládou. V dalších podkapitolách nesoucích název *Mnichovská dohoda a Druhá republika v letech 1938–1939* se text zabývá událostmi z konce září 1938, kdy byl prezident Edvard Beneš pod

nátlakem Adolfa Hitlera donucen přijmout dohodu, při které Československo ztratilo pohraniční části svého území. První republika zanikla a vznikla druhá republika, jež trvala od 1. října 1938 do 15. března 1939.

Druhá kapitola *Konečné řešení židovské otázky* pojednává o rozhodnutí nacistů vyhladit Židy v koncentračních táborech. Po převzetí moci začal Adolf Hitler plánovat, kam by přesunul židovské obyvatelstvo. Na konferenci ve Wannsee konané v lednu 1942, kterou svolal SS-Obergruppenführer, generál policie a zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich, se rozhodlo, jak budou Židé posíláni do koncentračních táborů. V těchto táborech následně zemřelo kolem šesti milionů Židů.

Třetí kapitola nesoucí název *Dačice* popisuje vznik samotného města a popis událostí napříč staletími. Kapitola dále obsahuje okupaci města německou armádou, přičemž Dačice ležely přímo na státní hranici mezi Německem a Československem. Dačice díky nově vytvořenému státnímu útvaru zvanému protektorát Čechy a Morava ztratily svůj okres, který byl přemístěn do nedaleké Telče. Místní občané se hojně zapojovali do odbojových skupin proti nacismu. V Dačicích působilo několik odbojových skupin, z nichž nejvýznamnější byla Obrana národa. Podobnější informace ke studiu odbojových skupin nabízí kronika města Dačic, zejména její druhý díl, a kniha od místního občana Adolfa Lišky *Dačice ve druhém odboji*. Poslední kapitola je věnována osvobození města Rudou armádou.

Čtvrtá kapitola s názvem *Historie židovského obyvatelstva v Dačicích* se zaměřuje na židovské obyvatelstvo od poloviny 19. století, které postupně přicházelo do Dačic. Největší migrační vlnu přinesl vznik samotného Československého státu, kdy Židé odcházeli do větších měst. Židé vynikali jako velmi úspěšní podnikatelé, prosazovali se v mnoha odvětvích průmyslu a zapojovali se do společenského života. Židé, kteří přišli do Dačic, zde zakládali své živnosti a stali se velmi úspěšnými podnikateli. Toto vše překazila na konci dvacátých let 20. století velká hospodářská krize, kdy někteří z nich téměř zkrachovali. Podkapitola *Významné židovské rodiny v Dačicích* se soustředí na konkrétní rodiny v Dačicích. Jednalo se o velmi významné podnikatele, jako byli například bratři Vohryzkovi. Součástí této kapitoly je i *Korespondence Zuzany Rösslerové Ottu Guttmannovi*, která byla vybrána z důvodu, aby práce poukázala na rozdílné žití Židů v jiných městech. V dopisech se můžeme dočíst, že Židům v Dačicích se žilo mnohem lépe než Židům v Brně. Bohužel těmto mladým lidem nebylo souzeno, aby se potkali osobně, a oba spolu se svými rodinami zahynuli v koncentračních táborech. Informace vycházejí z Dačického vlastivědného sborníku. Bohužel tyto dopisy nejsou nikde uloženy

a pravděpodobně si je ponechal autor článku ze sborníku. Dříve tyto dopisy byly uloženy v domě, kam je schoval sám autor.

Zásadním a cenným pramenem pro tuto práci se stala kronika města Dačic. Kronika je uložena ve Státním okresním archivu v Jindřichově Hradci ve fondu Archivu města. Originální název kroniky je Pamětní kniha města Dačic. Je označena číslem II., typu obecní kronika v letech 1933–1945. V kronice můžeme najít kulturní, hospodářský a politický vývoj v Dačicích. V letech 1939–1954 je zde popsán vývoj druhé světové války, vznik odbojových skupin v Dačicích a v neposlední řadě osvobození města Rudou armádou.

Jeden z dalších pramenů použitých v práci je farní kronika, která je uložena na faře v Dačicích a spadá pod místní římskokatolickou farnost. V kronice je možné se dočíst nejen o zmínkách opravy kostela, ale i o různých výročích v církevních dějinách země. Tím její využití ovšem nekončí. Farní kronika nabízí dále zmínky o mnichovské dohodě, samotném protektorátu nebo například o osvobození Dačic.

Neméně cenným pramenem je pomocná evidence okresního hejtmána Jana Brothánka, který od roku 1939 působil jako okresní hejtman v Dačicích. Po přemístění okresu do Telče zde zastával stejnou funkci až do roku 1942. Jeho deníkové záznamy z působení v Telči se zachovaly pouze zčásti, a to z roku 1941. Nicméně i tak jsou velmi cenným pramenem pro události v těchto letech v pro tuto práci bádáném geografickém prostoru.

Tato část textu využívá knihy od historika Roberta Kvačka nesoucí název *Mnichovské desatero¹ a Poslední den.²* V nich se Robert Kvaček zabíral tématem, které získalo na popularitě v bádání, a to dobou mnichovské dohody. Problematikou roku 1938 se dále zabývá monografie *Dlouhé stíny Mnichova. Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo* od Jana Kuklíka, Jana Němečka a Jaroslava Šebka.³ Publikace k tématu o Židech vydalo Židovské muzeum v Praze a jde o sborníky z cyklu přednášek ze Vzdělávacího a kulturního centra.

O Dačicích vyšla obsáhlá monografie s názvem *Dějiny Dačic.*⁴ Jedná se o kolektivní monografii, v níž se jednotliví autoři věnují určitému tématu. Toto téma je málo probádané,

¹ Robert Kvaček, *Mnichovské desatero*, in: Robert Kvaček (ed.), *Mnichov 1938 a česká společnost. Mnichov 1938 a česká společnost: sborník z mezinárodního symposia k 70. výročí mnichovské dohody*, Praha 2008.

² Robert Kvaček, *Poslední den*, Mnichov-Praha 2018.

³ Jan Kuklík – Jan Němeček – Jaroslav Šebek, *Dlouhé stíny Mnichova. Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*, Praha 2011.

⁴ Jan Bistrický – Josef Bláha – Michaela Chládková – Marie Kučerová – Bohumír Smutný – Michal Stehlík, *Dějiny Dačic*, Dačice 2016.

tudíž se k němu vztahuje úzký okruh titulů. Problematikou dačických Židů se ve svých publikacích zabíral Michal Stehlík, který vydal knihu *Židé na Dačicku a Slavonicku (1670–1948)*.⁵

Základní metoda, již předkládaná bakalářská práce používá, je deskriptivní analýza protektorátních událostí. Výše zmíněné metody jsou propojeny s interpretací zjištěných faktů, k nimž je přistupováno historickou metodou.

⁵ Michal Stehlík, *Židé na Dačicku a Slavonicku (1670-1948)*, Dačice 2002.

1. Československo před mnichovskou dohodou

Když se roce 1933 stal Adolf Hitler německým kancléřem, začal postupně koncentrovat ve svých rukou větší moc a Německo přeměňovat na totalitní stát. Na podzim téhož roku byla v Československu založena Sudetoněmecká vlastenecká fronta pod vedením Konrada Henleina. Jeho plány na válku začaly už ve dvacátých letech a reálně je začal naplňovat 12. března 1938 anexí Rakouska a podepsáním mnichovské dohody v září 1938.

Československo patřilo mezi nepřátele Německa. Německu vadilo československé spojení s Francií. Tento bod přispěl jako záminka k radikalizaci nacistického postoje vůči Československu. Úplně první plán proti Československu vznikl v roce 1933, a to bleskový útok. Proto Adolf Hitler uvažoval o válce již v květnu 1935, kterou by vedl proti Československu. Československo velmi úzce spolupracovalo s Francií jak na politické bázi, tak diplomatické v rámci Společnosti národů. Tato spolupráce vadila Německu, a proto se jí snažilo eliminovat různými pakty o neútočení s určitými státy, např. s Polskem. V květnu 1935 podepsalo Československo spojeneckou smlouvu se Sovětským svazem, což vyvolalo v Německu obavy z vojenské přítomnosti SSSR ve střední Evropě. Ke zhoršení vztahů s Německem přispěl totalitní režim v Německu. V československém státě byla silná německá menšina žijící převážně v pohraničí.⁶

Sudetoněmecké politické prostředí se radikalizovalo po nástupu Adolfa Hitlera v roce 1933, kdy vznikla první nacionálněsocialistická strana, která se mohla považovat za zakladatelku celého nacionálněsocialistického hnutí. V létě a na podzim 1933 se strany nacionálně-sociální a strany nacionální obávaly zákazu jejich činnosti v Československé republice. Strana nacionálně-sociální a nacionální chtěly předejít zákazu tím, že by se spojily s německými občanskými stranami. Nově vzniklá strana měla být chráněna před zákazem, protože měla zahrnovat i umírněné strany. Plán byl takový, aby bylo vytvořeno volné společenství stran v parlamentu a aby byla zdejšími Němcům nadřazena politická instance Národní rada. Této straně mělo podléhat vedení všech stran organizací jako politické, ochranné, hospodářské a výchovné. Konrad Henlein se stal hlavou mimoparlamentního sjednocení sudetských Němců. Národní radě se měly podřídit občanské strany v parlamentu, sjednocené pod jménem Národní fronty.⁷ Tento plán však nevyšel. Parlamentní strany, především agrární a křesťanskosociální, se nechtěly spojit s radikálními německými

⁶ R. Kvaček, *Mnichovské desatero*, s. 87–96.

⁷ Tamtéž, s. 87-96.

stranami. Plány s Národní radou byly velmi dobře propracované, ale zničili je sami členové, kteří je předčasně uveřejnili. Na 28. září 1933 byl svolán mimořádný sjezd strany do Ústí nad Labem. Po rozhovorech vůdce sudetských Němců Konrada Henleina a pedagogického ředitele německého Turnverbandu Waltera Branda bylo rozhodnuto, že se strana sama rozpustí. Dne 4. října 1933 bylo veřejnosti oznámeno, že úřady Československa zastavily a zakázaly působení Německé nacionálně-sociální strany dělnické.⁸ Jenže v německých válečných plánech z let 1937–1938 se sudetoněmecká otázka nikdy neobjevila a měla posloužit jako politický nástroj ke zničení Československa.

Adolf Hitler měl v plánu přepadnout Československo a útok dostalo krycí název Fall Grün. Proto připravily armádní špičky již v květnu roku 1935 operační plán označovaný jako Schulung. Ve studii byl vypracovaný plán, jak zničit Československo. Adolf Hitler považoval československý stát za svého nepřítele, proto ho Němci určili za svůj první cíl, který má být zničen ještě před válkou. Hitlerovi generálové mu vyhověli a v listopadu 1937 s ním měli zvláštní poradu, kde se však neshodli na podmínkách pro válku s Československem. Obávali se totiž vzniku evropského konfliktu, ve kterém by Německo nevyhrálo. Po poradě přikázal ministr vojenství Werner von Blomberg vypracovat studii, kde byl detailně rozpracován plán pro napadení Československa. Realizace plánu byla zahájena na konci května 1938.⁹

Dne 30. května 1938 vydal Adolf Hitler rozkaz německé armádě, aby se připravila na útok proti Československu. Útok měl být momentem překvapení a rychlé akce. Říšský vůdce se nicméně snažil přesvědčit západní mocnosti, že chce situaci vyřešit nenásilným způsobem, a vyřešit tak sudetoněmeckou otázku. Velká Británie v dohodě s Francií se snažila řešit německé požadavky mírovou cestou, proto byla nakloněna diplomatickým jednáním. Po krizi, kdy československá armáda částečně mobilizovala, ukázala, že je schopná se bránit případnému útoku Německa. Na květnové mobilizaci Československo sice vnitropoliticky vydělalo, ale zahraničněpoliticky ji Německo využilo ve svůj prospěch.

1.1. Mise lorda Waltera Runcimana

Britská vláda se dne 20. června 1938 rozhodla vyslat do Československa misi lorda Waltera Runcimana z Doxfordu, vikomta a politika, jejímž cílem bylo dosáhnout dohody mezi československou vládou a vyřešit otázky německé menšiny. Mise měla zjistit příčiny

⁸ Josef Fischer, *Jejich boj, co chce a čemu slouží Sudeten deutsche Partei?*, Praha 1937, s. 47.

⁹ Jan Kuklík – Jan Němeček – Jaroslav Šebek, *Dlouhé stíny Mnichova. Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*, Praha 2011, s. 33.

přerušení jednání mezi stranou Sudetendeutsche Partei¹⁰ (SdP) a československou vládou a zajistit dohodu mezi nimi. Před odletem do Prahy bylo předem dohodnuto, jakým způsobem bude Runciman o svých názorech posílat zprávy do Londýna. Cílem mise, jež začala 3. srpna 1938, bylo zklidnění napjaté situace mezi československou vládou a Sudetoněmeckou stranou.

Den po příjezdu započal Walter Runciman první oficiální jednání. Nejdříve krátce navštívil prezidenta Edvarda Beneše, předsedu vlády Milana Hodžu a ministra zahraničí Kamila Kroftu. Odpoledne přijal předáky Sudetoněmecké strany vedené předsedou poslaneckého klubu Ernstem Kundtem. Lord Runciman zahájil jednání s předními činiteli Sudetoněmecké strany, kteří požadovali uzavřené německé území s vlastními úřady, zatímco Karl Herman Frank chtěl přesvědčit lorda, že národnostní složení v Československu se nemůže vyřešit uvnitř státu a Češi nejsou ochotni přijmout ústupky. Edvard Beneš se ujal jednání s SdP sám.¹¹ Podle výsledků Runcimanovy mise byl navržen třetí plán navrhovaný prezidentem Benešem. Sporné otázky měly být řešeny okamžitě, popřípadě smíšenou komisí nejpozději do poloviny října. Tento plán však nebyl přijat ani lordem Runcimanem, ani vedením SdP, které jej odmítlo po jednání Henleina s Hitlerem. Prezident Edvard Beneš koncipoval 4. plán, který přijala československá vláda. V návrhu bylo jednání o změně národnostní otázky. Dále měl být zaveden jazykový zákon, který by zrovnoprávnil československý jazyk s němčinou, maďarštinou a polštinou. Runciman spolu s umírněnými předními činiteli SdP návrh přijala.¹² Lord Runciman se vrátil zpět v přesvědčení, že poměry v tomto státě jsou neuspořádané, bezvýchodné a nedají se vyjednat diplomatickou cestou, přitom je vina pouze na české straně. Tímto byla ukončena mise lorda Waltera Runcimana, který poté odcestoval zpět do Velké Británie dne 16. září 1938.

Po přijetí návrhu proběhlo několik incidentů v českém pohraničí, které si vyžádaly oběti. Během tajného jednání, které spolu vedli Konrad Henlein a Adolf Hitler, navrhl vůdce sudetských Němců říšskému vůdci, aby Československo okamžitě odstoupilo více než polovinu československého pohraničí, kde žilo více než 50 % německého obyvatelstva. Hitler nechal zřídit v pohraničí sudetoněmecký dobrovolnický sbor, jehož úkolem bylo zachovávat v československých pohraničních oblastech napětí a záměrně vyvolávat nepokoje a ozbrojené srážky. Sudetoněmecký sbor dobrovolníků svou činnost zahájil v noci

¹⁰ Sudetendeutsche Partei neboli Sudetoněmecká strana, byla politická strana v Československu, založená Konradem Henleinem 1. října 1933.

¹¹ Bořivoj Čelovský, *Mnichovská dohoda 1938*, Šenov u Ostravy 1999, s. 236.

¹² J. Kuklík – J. Němeček – J. Šebek, *Dlouhé stíny*, s. 35.

z 19. září na 20. září 1938. Sbor přepadal československé státní úřady, ale především celnice a policejní stanice. Jednotky dobrovolníků měly na svědomí několik mrtvých, raněných a zajatých Čechů. Bouřlivé nepokoje v Československu vyvolaly reakci západních velmocí. Československo dostalo společnou nótu od britské a francouzské vlády, kde obě vlády vybízely k přijetí návrhu kapitulace.¹³ Chamberlain se sešel s Hitlerem 15. září v Berchtesgadenu, z tohoto jednání vyplývalo přijetí německých územních požadavků ze strany Velké Británie i Francie. V dalších jednáních Chamberlain přesvědčil v Paříži i své francouzské spojence. Britsko-francouzský plán byl předán československé vládě dne 19. září s požadavkem přímého odstoupení československého pohraničí, přičemž měla být zajištěna garance nových hranic. Obdobný plán zaslal prezidentu Benešovi i lord Runciman. Ačkoliv Runcimanova mise sledovala ušlechtilý cíl, žádný výsledek nepřinesla.

Prezident Edvard Beneš před konferencí v Mnichově vypracoval svůj tajný „Pátý plán“. Adolf Hitler předložil britskému premiérovi Chamberlainovi svůj požadavek na podstoupení pohraničních oblastí v Československu třetí říši. Beneš poslal do Paříže sociálnědemokratického ministra Jaromíra Nečase, aby předal francouzskému diplomatovi Léonu Blumovi tajný plán, o kterém hovořil Beneš i s francouzským vyslancem v Praze. Na mapě vyznačil Beneš oblasti, kterých se Československo může vzdát, jelikož ležely před pohraničním opevněním.¹⁴

1.2. Mnichovská dohoda

Československá vláda odmítla v září 1938 přijmout britsko-francouzský návrh, který navrhoval vymezení hranic s poskytnutím záruky pomoci v případě nevyvolaného napadení Československa ze strany Německa. Vláda poukázala, že tento návrh nemůže vyřešit problém s pohraničím a nemůže zaručit mír. Na nátlak západních velmocí přijala Hodžova vláda návrh ze dne 21. září 1938. Hodžova vláda podala demisi a nastoupila nová, pod vedením armádního generála Jana Syrového. Chamberlain přiletěl do Bad Godesbergu, aby sdělil říšskému kancléři Adolfu Hitlerovi výsledek jednání. Hitler tyto návrhy odmítl s tím, že jsou nedostačující. Velká Británie společně s Francií zaslaly nótu na ministerstvo zahraničních věcí Československa, kde sdělují, že již nemohou brát odpovědnost za československou mobilizaci, a následně vydal prezident Edvard Beneš rozkaz

¹³ Edvard Beneš, *Paměti. Od Mnichova k nové válce a k Novému vítězství*, Praha 1948, s.70.

¹⁴ Detlef Brande, *Der Weg zur Vertreibung 1938–1945. Pläne und Entscheidungen zum "Transfer" der Deutschen aus der Tschechoslowakei und aus Polen*, München 2001, s. 6.

k všeobecné mobilizaci.¹⁵ Adolf Hitler vydal tzv. godesberské memorandum, s čímž zásadně nesouhlasil britský premiér a označil to za podmínky diktátu. Československu bylo godesberské memorandum předáno 24. září spolu s mapou, na níž bylo vyznačeno, jaká území podstoupí Německu. Bylo to ultimátum, podle něhož mělo být československé pohraničí předáno Německu dne 1. října 1938.

Československá vláda odmítla godesberské memorandum prostřednictvím vyslance Jana Masaryka v Londýně. Hitler předložil harmonogram, který měl určit obsazení československých území, které bylo dříve odsouhlaseno v britsko-francouzském plánu. Německá vojska měla obsadit dne 1. října území Aše a Chebu. Zbytek území mělo být obsazeno 10. října, o čemž rozhodli zplnomocněnci, a do 31. října měla být dohodnuta podoba hranic mezinárodní komisí. Strategický přepad Československa byl velmi pečlivě připraven s nečekaně rychlým útokem, který by zničil jeho armádu.

Celé Královské náměstí v Mnichově hlídaly jednotky. Jako první přijel do Mnichova dne 29. září 1938 Adolf Hitler.¹⁶ S Benitem Mussolinim se měl setkat na Kufsteinu. Na letišti Oberwiesefeld přistálo letadlo s ministerským předsedou Francie Édouardem Daladierem, půl hodiny po něm přiletěl do Mnichova britský ministerský předseda Neville Chamberlain. Francouzského a britského premiéra přivítal německý ministr zahraničí Joachim von Ribbentrop. Adolf Hitler pozval všechny aktéry do Vůdcovy budovy v prvním patře. Hitler viděl hlavní problém v tom, jak donutit Československo, aby dohodu přijalo.

Do Mnichova přijeli i zástupci z Československa. Československý vyslanec v Německu Vojtěch Mastný a čelní pracovník ministerstva zahraničí Hubert Masařík odletěli ve spěchu na konferenci ve 13 hodin z Prahy spolu se zapisovatelem a administrativním asistentem. Hubert Masařík vzpomíná na přistání v Mnichově takto: „*Avšak již okolnosti našeho přiletu na mnichovské letiště působily na nás trapným a skličujícím dojmem. Proti všem mezinárodním zvykostem jsme byli na letišti za křiku nepřátelsky naladěného davu ‚Češi přiletěli‘ (‚Die Tschechen kommen‘) uvítání pouze a výhradně německou policií a gestapem.*“¹⁷ Oba diplomaté žádali o vstup do konferenční místnosti, ale jejich žádost byla odmítnuta. Byli odvezeni do hotelu, který hlídaly pořádkové vozy, následně byli odvedeni do pokojů hlídaných stráží. Oba diplomaté čekali v hotelu Regina v Mnichově hlídání gestapem. Jak pro Huberta Masaříka, tak pro Vojtěcha Mastného to muselo být jistě potupné, protože čekali v hotelu a nevěděli, co se dělo v domě, kde se

¹⁵ J. Kuklík – J. Němeček – J. Šebek, *Dlouhé stíny*, s. 39.

¹⁶ R. Kvaček, *Poslední den*, s. 9.

¹⁷ Hubert Masařík, *V proměnách Evropy. Paměti československého diplomata*, Praha 2002, s. 241.

podepisovala dohoda s jejich zemí. Po půlnoci byla dohoda podepsána. Mnichovská dohoda změnila Československo na dlouhých šest let. První změna proběhla několik měsíců po podepsání, kdy se od Československa odtrhlo Slovensko.

S dohodou byli nejprve seznámeni českoslovenští diplomaté, kteří stále čekali v hotelu. Vojtěcha Mastného, vyslance v Berlíně, a Huberta Masaříka, poradce ministerstva zahraničí, zavolali do Chamberlainova pokoje v Mnichově. Britský premiér stručně shrnul podepsanou smlouvu a nechal ji přečíst československým zástupcům. Mastný si zaznamenal obeznámení s dohodou takto: „*V noci o 1 ¼ hodin byl jsem (společně s dr. Masaříkem) pozván do apartmentu Chamberlainova, kdež byli přítomni Chamberlain, Daladier, sir Horace Wilson, Léger a Gwatkin. Chamberlain, zřejmě těžce unaven, s několika větami, jimiž zdůraznil, že činil poctivě vše, co mohl, v náš prospěch, odevzdal mi německý text dohody a upozornil zvláště na její anexi jednající o velmocenské garanci nových hranic Československa.*“¹⁸ Atmosféra v místnosti byla velmi pochmurná a napjatá. Masařík zaznamenal své dojmy takto: „*A poněvadž Chamberlain nechal Mastného číst text Mnichovské dohody, mohl jsem pozorovat lépe než on účastníky této historické chvíle.*“¹⁹

V Praze se o mnichovské dohodě dozvěděli z německého rozhlasu. Oběma diplomatům bylo po podepsání dohody pouze stručně sděleno, co obsahuje. Oba si tuto zkušenost zaznamenali do svých deníků, které byly později vydány. O svém návratu do Československa se vyslovili následujícími slovy: „*V 6 hodin ráno odletěli jsme s dr. Masaříkem do Prahy, kdež podal jsem ihned po přiletu asi o 8. hodině ráno referát ministru zahraničních věcí dr. Kroftovi a poté též hned panu prezidentu republiky, který své rozhodnutí odložil až po dorozumění se s ministerskou radou a politickými stranami. Upozornil jsem, že v Mnichově položen byl důraz hlavně na nutnost přítomnosti vojenského reprezentanta našeho hned odpoledne téhož dne při zahájení konference berlínské. Asi kol jedné hodiny odpolední dal mi pan prezident telefonický příkaz, abych převzal členství v mezinárodním výboru v Berlíně, kamž jsem odpoledne o páté hodině odletěl s vyslancem Künzlem-Jizerským a generálem Husárkem jako spolučleny naší delegace a několika jí přidělenými experty.*“²⁰

Do Černínského paláce zavolali německého diplomata chargé d'affaires Andora Henckeho, který žádal přijetí u ministra zahraničí Kamila Krofta, aby mu předal text dohody. Následně Krofta informoval předsedu vlády Jana Syrového a na Pražský hrad se

¹⁸ Vojtěch Mastný, *Vzpomínky diplomata*, Praha 1997, s. 240–241.

¹⁹ P. E. Caquet, *Zvon zrady. Mnichovská dohoda a Československo 1938*, Brno 2020, s. 187.

²⁰ V. Mastný, *Vzpomínky*, s. 242.

vydal vedoucí kanceláře prezidenta Beneše Jaromír Smutný. Prezidenta Beneše mnichovská dohoda velmi rozrušila. Nemohl uvěřit, že Francie zradila Československo. Britský diplomat Frand Ashton-Gwatkin odletěl do Prahy s velvyslanci Mastným a Masaříkem. Měl přivést mapu k mnichovské dohodě a také pomoci vyslanci Newtonovi, aby nevznikaly případné námitky. Vyslanec měl také co nejdříve navštívit prezidenta Beneše, aby obstaral jeho souhlas s mnichovskou dohodou. Velvyslanec Mastný se nejdříve zastavil u Krofty a následně odjel k prezidentu Benešovi. Hovořili spolu asi půl hodiny a zkoumali mapu mnichovské dohody. Českoslovenští vládní představitelé v čele s prezidentem Benešem se po všech poradách rozhodli k podepsání mnichovské dohody. Vláda po schůzi na Pražském hradě u prezidenta vydala prohlášení, že přijímá mnichovskou dohodu podepsanou čtyřmi velmocemi. Rozhodnutí uskutečnila s vědomím, že musí být zachován národ, a jiné řešení není přijatelné.²¹ Krofta přijal 30. září 1938 ve 12:30 hodin britského, francouzského a italského vyslance. Do Černínského paláce přišli tři vyslanci mnichovských signatářů. Byli to Ital Francesco Frasoni, Brit Basil Newton a Francouz Victor de Lacroix. Ministr Krofta jim sdělil, že jménem vlády a prezidenta se Československo podřizuje mnichovské dohodě.²²

Britský a francouzský premiér se vraceli z Mnichova spokojeně domů, s nadšením veřejnosti, s tím, že zabránili válce a zachovali mír v Evropě. Nevilla Chamberlaina přivítali lidé na anglickém letišti v Hestonu a před Buckinghamský palác. Édouarda Daladiera, který očekával kritiku veřejnosti, přivítali nadšeně na letišti Bourget. V Ženevě poděkoval oběma premiérům generální sekretář Společnosti národů Joseph Avenol za záchranu míru. Na začátku října 1938 se opravdu zdálo, že mír v Evropě je zachráněn a tragédie první světové války se nebude opakovat. Ani českoslovenští politici nechtěli rozpoutat další válku. Édouard Herriot, předseda francouzské poslanecké sněmovny, vzkázal prezidentu Benešovi v polovině září 1938, že Francie chce mír a je nedostatečně vyzbrojena. Naléhal na Beneše, aby co nejdříve vyřešil spory s říšským kancléřem poklidnou cestou. Přijetí mnichovské dohody britskými politickými zástupci a veřejností se zčásti shodovalo s Francií.

Od 3. do 6. října probíhala ve Velké Británii velmi obsáhlá parlamentní debata o mnichovské dohodě. Kromě politiků to byli i britští diplomaté, kteří nesdíleli stejné názory a myšlenky jako veřejnost. Někteří z nich označili dohodu za neúspěch.²³ Dokonce ministr

²¹ J. Kuklík – J. Němeček – J. Šebek, *Dlouhé stíny*, s. 58.

²² Tamtéž, s. 58.

²³ Velká Británie sice přijala Mnichovskou dohodu, ale někteří britští diplomaté dohodu neschvalovali, protože se obávali všeobecného konfliktu.

zahraničí Spojených států amerických Cordell Hull prohlásil 30. září, že výsledky dohody dodaly všeobecný klid. Na stranu Československa se postavil Vatikán a papež vyjádřil nespokojenost s mnichovskou dohodou, protože toto rozhodnutí bylo uskutečněno bez účasti československé vlády. Papež Pius XI. informoval britského velvyslance ve Vatikánu Francise Osborna, kterému sdělil, že toto rozhodnutí je naprosto nemyslitelné. Úplně stejně odsoudil papež i postoj Polska proti Československu. Podobně se vyjádřil proti francouzskému velvyslanci Francois Charles-Rouxovi, že Francie a Itálie učinily v Mnichově zradu. Nemůže to být mír, když se na dohodě nepodílely všechny strany, prohlásil papež Pius XI.²⁴

Německo obvinilo Vatikán z útoku na třetí říši a z toho, že souhlasí s Benešem a jeho společníky proti Německu. Německo mnichovskou dohodou zásadně posílilo své velmocenské postavení v Evropě.²⁵ Mnichov ukázal, že západní velmoci nebyly připraveny na případný konflikt. Tohle samé platí i o Sovětském svazu, který nevyvodil důsledky ze vzniklé závažné situace. Společnost národů, sovětské pakty, spojení polsko-francouzské a jugoslávsko-francouzské a Malá dohoda společně s mnichovskou dohodou pozbyly významu a vztah Československa k Francii taktéž.

1.3. Druhá republika v letech 1938–1939

Konečný text dohody ustanovil počátek obsazení československého území na 1. října a pevně stanoveným datem k obsazení byl 10. říjen 1938. Po mnichovské dohodě překročily první německé jednotky pod velením generálplukovníka Wilhelma von Leeba české hranice 1. října 1938.²⁶ Zabrané pohraničí nesmělo být poškozeno ani zničeno, týkalo se to především vojenských objektů včetně výbavy. Byl stanoven mezinárodní britsko-francouzsko-německo-italsko-československý výbor, který vymezil podmínky k uvolnění území. Ve čtvrtém bodu bylo vyhrazeno území, které se dělilo na čtyři úseky, toto území mělo být obsazeno německými jednotkami v určených datech. Úseky dělené I-V, přičemž první měl být vyklizen mezi 1. a 2. říjnem, druhý 2. a 3. října, třetí 4. a 5. října a čtvrtý 6. a 7. října. Mezinárodní výbor vymezil ještě 5. úsek, který měla německá vojska obsadit do 10. října 1938. V závěru mnichovské dohody měla československá vláda propustit všechny sudetské Němce, kteří chtěli odejít z československých vojenských a policejních spolků,

²⁴ Tamtéž, s. 61.

¹⁸ J. Kuklík – J. Němeček – J. Šebek, *Dlouhé stíny Mnichova*, s. 61.

²⁶ Jan Gebhart – Jan Kuklík, *Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha 2004, s. 15.

a dále všechny vězně, kteří byli odsouzeni z politických provinění. Dohoda měla několik dalších prohlášení.²⁷ Jedno z nich byla mezinárodní záruka československých hranic ze strany Velké Británie a Francie a podobné záruky měly poskytnout i Německo a Itálie. V posledním bodě mělo Československo vyřešit problém maďarské a polské menšiny, a to do tří měsíců.

Dne 21. října 1938 vydal Hitler rozkaz říšské branné moci, kde podle něj měla armáda zlikvidovat zbytek Československa. Celá tato akce měla mít pacifikační dojem, nemělo jít o válečné tažení. Hitler usoudil z konference, že západ je opravdu slabý, a proto Německo může rozpoutat velkou válku, díky které ovládne celý svět. Adolf Hitler učinil další krok, aby mohl ovládnout nejprve střední Evropu a postupně ji obsadit celou. Zabráním pohraničí získalo nacistické Německo velký zbrojní potenciál. Ministr zahraničí Krofta upozornil jak francouzského, tak britského představitele, že se mnichovskou dohodou postarali o další vyzbrojení Hitlera proti sobě. V pevnostech, které měly být vydány do 10. října 1938, se nacházelo na dvě miliardy kanonů, kulometů a munice. Po zabrání pohraničí v březnu 1939 Německo získalo zbytek československého zbrojního arzenálu. Mnichovskou dohodou bylo Československo tak oslabeno, že zápasilo s obrovskými potížemi, a to jak politickými, tak hospodářskými. Jeho postavení se rapidně zhoršovalo. Zabrané pohraničí představovalo asi 38 % území z celé Československé republiky a 36 % obyvatelstva žijícího v Čechách a na Moravě.²⁸ Na začátku listopadu 1938 obsadilo Německo obce na Jilemnicku, Českodubsku a Chodsku. Jednalo se o oblasti, které nebyly předem dohodnuté, v VI. pásmu. Československá delegace v Berlíně nedokázala zabránit odtržení VI. pásma, a tak 20. listopadu 1938 došlo k podepsání česko-německého protokolu o nové státní hranici.²⁹

Na přelomu roku 1938/1939 Německo více stupňovalo své požadavky vůči Československu. Od ledna se začala vytvářet právní protižidovská opatření, která omezovala jejich plnoprávné postavení. Protižidovská opatření vylučovala Židy z ústředních úřadů, dále měla zmenšit jejich počet ve svobodných povoláních a zmenšit vliv židovské komunity. Ve třicátých letech 20. století se snažila československá vláda věnovat zahraniční politice. Československá bezpečnost spočívala na spolupráci s Francií. Její aktivita závisela na Společnosti národů, Malé dohodě a československo-sovětské smlouvě. Francie trpěla vnitřními problémy, které způsobila vláda lidové fronty od června 1936, a nebyla schopna se bránit poválečnému mezinárodnímu řádu. Zahraniční politika Francie se dostávala

²⁷ Tamtéž, s. 54.

²⁸ J. Gebhart – J. Kuklík, *Druhá republika*, s. 26.

²⁹ Tamtéž, s. 23.

postupně pod vliv Velké Británie. Na rozdíl od Francie neměla Velká Británie žádné závazky vůči Československu. To byl dosud jediný stát ze střední Evropy, ve kterém měli Židé zajištěna všechna občanská, politická a náboženská práva. Československo jako jediné uzákonilo, že se tam žijící Židé mohli svobodně přihlásit k židovské národnosti. Antisemitismus se podařilo v nově vzniklé republice poměrně rychle potlačit a demokratický postoj umožnil českým Židům, aby se mohli účastnit politického, hospodářského a kulturního života v první republice. Židé mohli zastávat nejvyšší politické funkce včetně těch ministerských.³⁰ Emigrace Židů ze střední Evropy stoupla po roce 1933 s nastupujícím režimem v Německu. Nacismus se stal jakýmsi mezníkem ve vývoji židovského obyvatelstva v Československu. Uprchlíci utíkali převážně do Prahy, Brna, Moravské Ostravy a Olomouce. Německy hovořící Židé byli hlavním terčem antisemitských útoků. Mnichovská dohoda se stala dalším mezníkem k postavení židovského obyvatelstva. První republika byla zmenšena o pohraniční část území, hospodářsky oslabena a vnitřně nejednotná. Slovensko a Podkarpatská Rus dosáhly autonomie a vytvořily se tam dílčí vlády. Moc zákonodárná se přenesla na moc výkonnou a z prvorepublikových stran se utvořila Strana národní jednoty a docházelo k odstraňování parlamentní demokracie.³¹

1.4. Protektorát Čechy a Morava

V noci z 9. na 10. března 1939 odvolal prezident Emil Hácha na Slovensku Tisovu vládu. Následně byl vyslán do Vídně státní tajemník, aby pro Němce získal slovenskou Hlinkovu slovenskou ľudovou stranu. Následující den poslal Keppler zprávu do Berlína, že neuspěl. Německo muselo vymyslet jinou záminku pro napadení Československa. V tisku začali Němci šířit, že německá menšina je v Čechách a na Moravě utlačovaná. Následně Tiso společně s ministrem zahraničí Ferdinandem Ďurčanským navštívili Berlín, kde je Hitler přijal. Hitler sdělil Tisovi, co chystá proti Československu, a chtěl po něm, aby vyhlásil nezávislost. Hned následující den vyhlásil Tiso nezávislost Slovenska a mezitím pražská vláda doručila do Berlína zprávu s prosbou o schůzku Hitlera s Háchou.³² Dne 14. března 1939 odcestovali prezident Emil Hácha a ministr zahraničí František Chvalkovský do Berlína. Přijeli kolem 21. hodiny a hned se dozvěděli, že byla obsazena Moravská Ostrava.

³⁰ Radka Čermáková, *Československá pluralistická demokratická společnost ve stínu nacistického Německa*, in: Miloš – Pojar, Blanka – Soukupová a Marie – Zahradníková (edd.), *Židovská menšina v Československu ve třicátých letech*, Praha 2004, s. 9–17.

³¹ Tamtéž, s. 9–17.

³² Detlef Brandes, *Češi pod německým protektorátem, okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*, Praha 2000, s. 22.

Adolf Hitler pozval Háchu do budovy říšského kancléřství, kde začaly od brzkých ranních hodin 15. března rozhovory. Adolf Hitler nechtěl mluvit o slovenské otázce, ale o zabrání Česka. Hitler předložil Háchovi připravené řešení o vztahu Československa a Německa. Podle této alternativy měla v šest hodin ráno vstoupit německá armáda na československé území.³³ Hácha s Chvalkovským odjeli vlakem zpět v 11 hodin. Mezitím se 14. března sešla československá vláda bez přítomnosti Háchy a podala demisi. Německé jednotky začaly okupovat české území dne 15. března 1939. Prezident Emil Hácha a ministr zahraničí František Chvalkovský podepsali v Berlíně v noci ze 14. na 15. března dohodu, kterou odevzdali český národ do rukou nacistického Německa. Říšský kancléř Adolf Hitler vydal výnos o vyhlášení protektorátu dne 16. března 1939, skládal se ze 13 článků.³⁴

Protektorát znamenal mezinárodněprávní celek. Ten se výrazně lišil od všech doposud známých protektorátů, které nebyly součástí států. České země se staly součástí Velkoněmecké říše a dostaly se pod její ochranu. Zároveň byl protektorát samostatný a spravoval se sám. Protektorát byl podřízen protektorátní vládě, zástupci říšského kancléře – říšskému protektorovi. Říšský protektor byl zmocněncem říšského kancléře, který měl absolutní pravomoci. Bez souhlasu říšského protektora nemohly být v protektorátu vydávány žádné zákonné normy ani správní normy.³⁵ Vznik protektorátu znamenal jistý způsob teroru, který začal po příchodu německé armády. Lidé byli perzekuováni, potraviny byly na příděl a nově se začalo platit německou měnou.

1.5. Židé v protektorátu

Druhá republika trvala od 1. října 1938 do 15. března 1939. Mnichov zvrátil postavení demokratického režimu v Československu. Mezi říjnem a listopadem roku 1938 se stranický systém parlamentní demokracie zhroutil a moci se chopila pravice, jejímž představitelem byl předseda republikánské strany Rudolf Beran, který se stal předsedou nové vlády.

Strana národní jednoty vznikla 17. listopadu 1938 a novým prezidentem Československa se stal Emil Hácha, jehož kompetence byly velmi oslabeny. Vláda ve druhé republice byla vybavena pravomocemi, a to včetně těch legislativních, a začala se obnovovat zaniklá stavovská privilegia a rušit emancipační svobody.

³³ Tamtéž, s. 240.

³⁴ Tamtéž, s. 27.

³⁵ Jan Němeček, *Soumrak a úsvit československé diplomacie. 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady*, Praha 2008, s. 19.

„Počestíme Čechy!“ znělo heslo, které bylo namířeno hlavně proti Čechům židovského původu a proti Židům. Hlavní právnícké aktivity druhé republiky se týkaly definic práv Židů a přípravy omezení protižidovských zákonů. Občan židovského původu se nemohl stát členem Strany národní jednoty. Židé byli vylučováni z českých lékařských a advokátních profesních komor. České studentské spolky vylučovaly židovské kolegy ze svých řad. Před přijetím protektorátních a protižidovských zákonů se nové vládě podařilo s pomocí tisku přenést mezi českou veřejnost a na ulici silnou vlnu antisemitismu.³⁶

V listopadu 1938 rozhodla Strana národní jednoty, že do svých řad nebude přijímat příslušníky jiné národnosti. Beranova vláda dne 27. ledna 1939 stanovila, že ze státních zaměstnání propustí zaměstnance z práce. V únoru téhož roku vyloučila Národní jednota Židy ze státní, veřejné správy a z kulturní sféry.³⁷

Poslední dny před německým vpádem se připravovali čeští fašisté ve Straně národní jednoty a svržení Beranovy konzervativní garnitury z vedení Strany národní jednoty a na převzetí moci se souhlasem Berlína. Z noci ze dne 15. března na 16. března obsadila německá armáda československé pohraničí. Zanikla krátce trvající druhá republika a vznikl protektorát Čechy a Morava. Beranova vláda přešla v protektorátní vládu. V těchto dnech začalo drancování synagog, podniků a obchodů, s pomocí něhož se čeští fašisté snažili převzít moc. V Československu zanikla za nepříznivých podmínek demokracie.³⁸

Německá okupace v březnu a vzniku protektorátu Čechy a Morava klesl vztah mezi Židy a Čechy hluboko na bod mrazu. S německou armádou přišlo i gestapo a ihned započalo vlnu zatýkání pod tajným označením Aktion Gitter (Akce mříže). Nejprve byli zatýkáni němečtí emigranti, politici předchozího režimu a hlavně Židé. Hned v prvním týdnu německé okupace bylo zatčeno 1 000 osob. Někteří zatčení byli brzy propuštěni, Židé byli posíláni do koncentračních táborů.³⁹

Druhý den, tj. 16. března 1939, přijel Adolf Hitler do Prahy a ubytoval se na Hradčanech. Na Pražském hradě podepsal dekret, kterým připadlo Německu celé území českých zemí a dostalo označení protektorát Čechy a Morava. Německo převzalo českou

³⁶ Jan Rataj, *Česká politika v druhé republice – kritický pohled na „neznámé“ češství*, in: Miloš Pojar – Blanka Soukupová – Marie Zahradníková (edd.), *Židovská menšina za druhé republiky*, Praha 2007, s. 21–44.

³⁷ Blanka Soukupová, *Češi židé mezi Mnichovem a 15. březnem 1939*, in: Miloš Pojar – Blanka Soukupová – Marie Zahradníková (edd.), *Židovská menšina za druhé republiky*, Praha 2007, s. 84–98.

³⁸ J. Rataj, *Česká politika*, s. 21–44.

³⁹ Livie Rothkirchenová, *Počáteční fáze pronásledování*, in: Milena Janišová (ed.), *Osud Židů v Protektorátu 1939–1945*, Praha 1991, s. 31–37.

obranu a zahraniční politiku. Emil Hácha si mohl ponechat titul prezidenta, ale podléhal i se svým ministerským kabinetem říšskému protektorovi Constantinu von Neurathovi, který převzal úřad 18. března 1939. Karl Hermann Frank, vůdce bývalé Sudetoněmecké strany, převzal úřad státního tajemníka. Veškeré důležité funkce obsadili říšští úředníci. Beranova vláda nebyla zcela rozpuštěna, ale byla odstraněna česká svrchovanost a nezávislost. Parlament nahradilo padesát členů Národního souručenství, které jmenoval prezident.

Prezident Emil Hácha jmenoval dne 27. dubna 1939 novým ministerským předsedou generála Aloise Eliáše, který udržoval spojení s bývalou československou vládou v exilu v Londýně a hrál velmi významnou roli v českém odboji. Chtěl pracovat pro přežití českého národa, aby ztráty na životech byly minimální.

Němci udržovali dvojznačnou politiku, tzn. šířili antisemitskou propagandu, ale nijak proti Židům nevystupovali. Protižidovské akce začaly ihned po příchodu německé armády do Čech. Eliášova vláda se snažila, bohužel bez úspěchu, formulovat protižidovské zákony, dne 21. června schválil říšský protektor dekret, který vyřadil Židy z účasti na hospodářském životě v zemi, a museli nahlásit svůj veškerý majek úřadům. V červnu 1939 bylo zrušeno Říšské zastoupení německých Židů a byl založen Říšský židovský svaz, který podléhal gestapu. Na konci září téhož roku byl zřízen Říšský hlavní úřad bezpečnosti (RSHA) a hlavním vedoucím říšské centrály pro židovskou emigraci se stal Adolf Eichmann.⁴⁰ Jedním z hlavních cílů dekretu bylo vyvlastnit židovský majetek, který převedli do německých rukou, a zesílit tak poněmčování protektorátu Čechy a Morava v rámci germanizační politiky třetí říše.⁴¹

⁴⁰ Kurt Schubert – Petr Kyncl, *Dějiny Židů*, Praha 2003, s. 106.

⁴¹ L. Rothkirchenová, *Počáteční fáze*, s. 31–37.

2. Konečné řešení židovské otázky

Reinhard Heydrich byl šéfem německé bezpečnostní policie a SS – Obergruppenführer a později zastupujícím říšským protektorem protektorátu Čechy a Morava. Reinhard Heydrich zadal úderným jednotkám SD (Einsatzgruppen) instrukce dne 21. září 1939 v Polsku, v nichž se zmínil o „konečném cíli“ (Endziel). Tyto instrukce dostal příkazem od Hermanna Göringa dne 31. července 1941, kde bylo naplánováno celkové řešení (Gesamtlösung), které se týkalo všech českých oblastí spadajících pod Německo.⁴²

Schůzka se konala dne 20. ledna 1942 v luxusní berlínské vile na břehu jezera Wannsee. Tajnou schůzku svolal do vily Reinhard Heydrich a účastnili se jí všichni vysoce postavení představitelé nacistického státu, nacistické strany a SS, mezi nimiž byli i čtyři státní tajemníci, dva vysocí úředníci stejné hodnosti a jeden podtajemník.⁴³ Heydrich zde vyložil přehled opatření přijatých do roku 1941 proti Židům. Reinhard Heydrich měl za cíl upevnit svou pozici v deportacích evropských Židů a účastníci tajné schůzky slíbili úplnou spolupráci ministerstev a resortů. Adolf Eichmann shrnul výsledky konverzace do protokolu.⁴⁴ Dále poslal dopisy všem velitelům státní policie a bezpečnostní službě (SD), kde uvedl pokyny k deportaci Židů z Německa, z Rakouska a z protektorátu Čechy a Morava.

Konference projednala vystěhování židovského obyvatelstva z Evropy do vyhlazovacích center, která se ještě budovala.⁴⁵ V těchto opatřeních uvedl počty Židů, kteří se nacházejí v zemích Osy a v okupované, neutrální a nepřátelské Evropě, a naznačil plán „evakuace“ těchto Židů na východ. V protokolu je uvedeno, jak naložit s polovičními nebo čtvrtinovými Židy, s Židy, kteří mají nežidovské manžely nebo manželky a s Židy, kteří se vyznamenali během první světové války. Schůzky ve Wannsee se neúčastnil Adolf Hitler. Masové vyvražďování Židů a jejich usmrcování plynem v té době už probíhalo. Protokol z konference z Wannsee se stal symbolem holocaustu, jeho autentičnost se nedala

⁴² Livie Rothkirchenová, *Masové deportace*, in: Livie Rothkirchenová (ed.), *Osud Židů v Protektorátu 1939–1945*, Praha 1991, s. 39–46.

⁴³ Petr Longerich, *Wannsee the road to the final solution*, Oxford 2021, s.1.

⁴⁴ Christian Gerlach, *The Wannsee Conference, the Fate of German Jews, and Hitler's Decision in Principle to Exterminate All European Jews*, in: *The Journal of Modern History* 70, 1998, č. 4, s. 53.

⁴⁵ Richard Seemann, *Cesta do Wannsee, konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí*, Středokluky 2008, s. 103.

zpochybnit a věcnost vysvětlit. Tento protokol nám ukazuje, že holocaust byl dobře zdokumentovaným masovým vražděním v dějinách Evropy.⁴⁶

První židovský transport směrem na východ s místem určení do Lodže opustil Prahu dne 16. října 1941. Deportované Židy čekal osud statisíců polských a ruských Židů; mnozí z nich byli vyvražděni v známých vyhlazovacích táborech v Belzecu, Chelmnu, Treblince a Lublinu (Majdanku). Na konci září roku 1941 byl SS-Obergruppenführer Reinhard Heydrich jmenován zastupujícím říšským protektorem v Protektorátu Čechy a Morava. Tuto funkci převzal dne 27. září v Praze. Po dvou týdnech ve funkci svolal na Pražský hrad poradu o „řešení židovského problému“ v protektorátu. Této porady se zúčastnili Karl Hermann Frank, Horst Böhme, Adolf Eichmann, Alfred Meyer, Hans Günther, Wolfgang von Wolfram a Karl Freiherr von Gregory. Zde se rozhodlo soustředit Židy v Terezíně a pak je odeslat na východ. Heydrich vysvětlil další protizidovská opatření, která jsou nedílnou součástí naplánovaného postupu ke „konečnému cíli“. Poukázal, že Terezín bude pouze „přechodným řešením“.⁴⁷

Další přísně tajná porada se konala dne 17. října 1941. Jednalo se o urychlení deportace 5 000 Židů do Lodže, Minsku a Rigy. Jiným tématem jednání byla taktika, jak shromažďovat Židy do transportů. Nacisté se rozhodli pro Terezín, město s vojenskou pevností. Mezi 24. listopadem 1941 a 16. březnem 1945 odcestovalo z protektorátu Čechy a Morava do Terezína celkem 122 vlaků s 73 608 Židy. Mnoho deportovaných osob bylo podrobena velmi vyčerpávajícím výslechům. Na venkově byli Židé shromažďováni ve velkých halách, převážně ve společenských střediscích, ve školách nebo synagogách.

Jejich nástup do vlaku trval několik hodin. Nejprve jezdili v osobních vagónech, následně v nákladních s lavicemi a poté v tzv. klecích bez vybavení. První kontroly probíhaly za všeobecného zmatku, řevu a bití. Když kontrola skončila, vydali se Židé na tříkilometrový pochod do Terezína. Počty Židů se v protektorátu postupně zmenšovaly. Od 16. listopadu 1941 každý týden odjížděly transporty do Terezína z Prahy, Plzně, Brna a dalších měst.

Heydrichův teror je spojený s velmi rychlým vzestupem k moci, který vyvrcholil atentátem dne 27. května 1942. Následovala akce, kdy bylo zadrženo přes třináct tisíc osob, mezi nimiž se nacházela i spousta Židů. Následně byla vydána další omezení o pohybu Židů.

⁴⁶ Mark Roseman, *Setkání ve vile u jezera: Konference ve Wannsee a „konečné řešení židovské otázky“*, Praha 2003, s. 11.

⁴⁷ L. Rothkirchenová, *Masové deportace*, s. 39–46.

Nástup nového říšského protektora Kurta Daluegeho znamenal pro Židy jiné právní postavení.

Mezi léty 1943 a 1944 odjížděly z Prahy v pravidelných intervalech velké transporty do tábora smrti Osvětim. Zde byly rodiny rozděleny, příslušníci SS je zavezli do rodinného tábora v Brezině. Všichni deportovaní byli zavražděni do šesti měsíců od jejich příjezdu do Osvětimi. Další transporty se rozjely od 31. ledna do 4. února 1945. V těchto měsících deportovalo gestapo do Terezína 3 750 osob.⁴⁸

Židé, kteří přežili holocaust, byli velmi traumatizováni, někteří ztratili část své rodiny. Z židovských emigrantů se zpátky do vlasti chtěla vrátit zhruba třetina a ti, co přežili koncentrační tábor, zemi rychle opustili. Skoro 19 000 lidí emigrovalo v následujících dvou letech do Palestiny. Přeživší Židé byli v novém československém státě nejprve diskriminováni jako Němci a ke změně nedošlo ani po jejich uznání Čechy, kdy jim nebyl navrácen jejich majetek. Proto mnozí z nich opustili zemi, kterou pokládali za svou domovskou.⁴⁹

⁴⁸ Wolf Gruner, *Pronásledování Židů v Protektorátu Čechy a Morava. Místní iniciativy, centrální rozhodnutí, reakce Židů 1939–1945*, Praha 2019, s. 317.

⁴⁹ Tamtéž, s. 323.

3. Dačice

Dačice leží ve střední části Dačické sníženiny, kde se rozprostírají v údolí Moravské Dyje, na soutoku s řekou Vápovkou. První zmínka o Dačicích pochází z roku 1183 v Jarlochově kronice, kdy olomoucký biskup Pelhřim vysvětil kostel pro znojemského knížete Konráda Otu. Dačice na konci 30. let 13. století vlastnili pražští křižovníci s červenou hvězdou. První prokazatelný doklad o tom, že Dačice získali páni z Hradce, je z roku 1364. Podle smlouvy museli vlastnit Dačice bratři Jindřich, Oldřich a Heřman z Hradce.⁵⁰

V roce 1479 získali město Krajíři z Krajku, kteří na konci 16. století západně od Starého Města při cestě do Jindřichova Hradce vybudovali Nové Město s rozsáhlým náměstím a novým vrchnostenským zámkem. Wolfgang Krajíř z Krajku daroval kolem roku 1460 Dačicím odúmrť. Za Krajířů dochází v 16. století k rozvoji cechů. Od roku 1585 jsou Dačice nazývány městem. Dobu Krajířů z Krajku považujeme za zlaté období v celých dějinách města s významným stavebním ruchem.⁵¹

V první polovině 19. století došlo k velmi významné události v Dačicích. Roku 1833 založil plnomocník majitele panství František Grebner, který pocházel z Württemberska, s pomocí kapitálu svých společníků rafinerii cukru, první svého druhu na Moravě. Třtinový cukr se dovážel přes Vídeň z Terstu na rafinádu a v pozdějších letech se dovážel surový cukr pěstovaný na Moravě. Z Vídně do Dačic přišel nový ředitel Jakub Kryštof Rad. Rad vynalezl první kostkový cukr na světě v roce 1841, a v roce 1843 na něj obdržel privilegium. Cukrová rafinerie pracovala do roku 1852, kdy byla zrušena.

V první polovině 20. století se obyvatelé Dačic živilí živnostmi, jako byl obchod, služby, zemědělství a průmysl. Ředitelství a lesní správa spadaly pod majitele velkostatku s lihovarem rodu Dalbergů. První továrnu na hospodářské stroje založili Jan Klang se synem a roku 1878 pak založili městskou cihelnu a městský pivovar. V letech 1923 až 1925 byla provedena pozemková reforma.

V období mnichovské krize v roce 1938 dostaly Dačice vojenskou posádku a po vzniku protektorátu se město ocitlo na samé hranici, což způsobilo přenesení okresního úřadu do severněji položené Telče.⁵² (viz příloha č. 1)

⁵⁰ Vladimír Nekuda, *Dačicko, Slavonicko, Telčsko*, Muzejní a vlastivědná společnost, 2005, č. 2, s. 579.

⁵¹ Tamtéž, s. 580.

⁵² Tamtéž, s. 584.

3.1. Dačice v letech 1938–1939

Dne 12. března obsadila německá armáda Rakousko. O den později přijel do Vídně německý kancléř Adolf Hitler a vyhlásil anexi Rakouska. V návaznosti na tuto událost v Československu panovaly obavy z obsazení i československého pohraničí německou armádou.

V dubnu probíhaly v Dačicích nutné stavební práce v obecním domě číslo popisné 15 v Antonínské ulici, ve starém zámku, v sokolovně a v domě číslo 52 na Palackého náměstí. Jednalo se zejména o rekonstrukce objektů pro ubikaci československé posádky, která měla být v nejbližší době ve městě ubytována. 24. dubna 1939 se stal Konrad Henlein vůdcem Němců v Česko-slovenské republice a přednesl v Karlových Varech německé požadavky. Současně se ten den konal sokolský sraz ve Slavonicích při příležitosti oslav 1. května, uspořádaný sokolskou četou plukovníka Josefa Jiřího Švece a místním hasičským sborem. Oslavy probíhaly pod heslem „Společně na ochranu republiky a demokracie“. Poprvé na vlastní oči spatřili Češi z vnitrozemí zdravení německým nacistickým pozdravem, a to zdvižení pravé ruky, a také německou vlajku s hákovým křížem (červené pole, uprostřed bílý kruh a v něm černý hákový kříž).⁵³

Do Dačic přijela dne 30. dubna 1938 československá vojenská posádka II. prapor pěšího pluku 31 „Arco“ z Jihlavy s velitelem majorem Jaroslavem Hůrkou. Posádka byla přivítána hudbou kapelníka Richarda Tománka až na Palackého náměstí, kde ji také přijal náměstek starosty Josef Schmied a za starostenský sbor dačického okresu předseda František Lamásek z Velkého Pěčina. V Dačicích vlály československé prapory a v ulici Telčské nápisy „Vítáme naši armádu“. Vojenská posádka byla pohoštěna pivem, tabákem a uzeninami, které nezištně věnovali místní hostinští, trafikanti a řezníci. Důstojníci byli pohoštěni v kavárně u Hesnerů. Velitelství posádky ubytovali v domě číslo 52 na Palackého náměstí, mužstvo posádky v obecním domě číslo 15 v Antonínské ulici (dnešní obchodní centrum), ve Starém zámku a v sokolovně, v maštalích u Nového zámku. Umístěním posádky ve městě byli občané za stávajících poměrů zčásti uklidněni a převládala naděje a sebejistota. Od této chvíle se každoročně konalo rozdělení stráží na Palackého náměstí před budovou posádkového velitelství, což vyvolalo ohromný zájem. Rozdělení stráže uskutečňovali i českoslovenští důstojníci německé národnosti, kteří ne zcela plynule ovládali český jazyk, což vyvolávalo u občanů nelibý dojem.⁵⁴

⁵³ Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Archiv města, kronika města Dačic 1933–1945, s. 66-67.

⁵⁴ Tamtéž, s. 68.

Pod záštitou dačické městské rady byl dne 1. května oslaven svátek práce za účasti německých sociálních demokratů ze Slavonic. Občané města projevili svou jednotu k obraně státu a všechny politické strany a spolky přijely do Slavonic, aby společně oslavily svátek prvního máje na hranici, a hlavně, aby posílili českou menšinu. Všechny české politické strany, spolky a občanstvo z Dačic se poprvé sjely do Slavonic v odpoledních hodinách s cílem posílit tamní českou menšinu na manifestačním projevu 1. máje, který uspořádala německá sociální demokracie společně s českou menšinou. V dopoledních hodinách uspořádala oslavu 1. máje Henleinova strana. Když henleinovci viděli skoro dvoutisícový manifestační průvod Čechů, byli velmi překvapeni a nezmohli se na násilné rozpuštění české manifestace.⁵⁵

Dne 21. května československá vláda vyhlásila částečnou mobilizaci, která probíhala svolávacími lístky jako na mimořádné vojenské cvičení. Český lid projevil odhodlání bránit svou zemi i ve dnech částečné mobilizace. Státní hranice s Rakouskem byly rychle obsazeny jednotkami Stráže obrany státu.⁵⁶ Z 20. na 21. května kolem druhé hodiny v noci přišlo na okresní úřad v Dačicích šifrované sdělení, že stráž obrany státu má posílit pohraniční stráž. Muži k tomuto určení byli povoláni ústně s tím, že budou vyzbrojeni v budově okresního úřadu v Dačicích četnickou stanicí. Velitelé byli z řad místního četnictva. Dne 25. května přijelo do Dačic v odpoledních hodinách hrubé dělostřelectvo a zaujalo palební postavení v okolí obcí Urbanče a Bolíkova. U dělostřelectva sloužili z velké části vojska německé národnosti. Po 14 dnech bylo dělostřelectvo odvoláno ze svého postavení a posláno zpět do svých posádek.⁵⁷

Ve dnech 3.–6. července se konal v Praze Pátý všesokolský slet, jehož se zúčastnily všechny složky dačické Tělocvičné jednoty Sokol. Účastníci sletu zde poprvé spatřili protiletadlové dělostřelectvo. Dne 5. července uspořádala Tělocvičná jednota Sokol v Dačicích oslavu památky Mistra Jana Husa na Palackého náměstí.

V této vyhrocené atmosféře se konaly poslední obecní volby z přelomu května/června, ve kterých vyhrály levicové strany, a starostou byl zvolen Josef Codr, narozený 25. července 1899 v Dačicích, ředitel okresní nemocenské pojišťovny. Byl příslušníkem Československé strany sociálně demokratické. Starosta města byl zvolen hlasy

⁵⁵ Adolf Liška, *Dačice ve druhém odboji 1938–1945*, Dačice 1992, s. 1.

⁵⁶ Tamtéž, s. 1.

⁵⁷ Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Archiv města, Kronika města Dačic 1933–1945, s. 69.

stran: Československá strana sociálně demokratická, Komunistická strana Československa a Československá strana národně sociální.

Tělocvičná jednota Sokol v Dačicích odhalila na budově sokolovny pamětní desku legionáři Františku Klímovi za účasti legionářů, starosty města Josefa Codra, místní vojenské posádky, sokolstva a místních občanů. Slavnostní řeči se ujali za legionáře zástupce České obce legionářské Mauer, za Sokol Karel Kočí ze Štok a za místní vojenskou posádku posádkový velitel major Jaroslav Hůrka. Dne 1. září z výnosu ministerstva školství a národní osvěty byla měšťanská škola v Dačicích přeměněna na školu újezdní.

Stráž obrany státu dne 13. září opět nastoupila na hranice při částečné mobilizaci armády. V časných ranních hodinách byla prováděna v sále městské spořitelny a v sále katolického domu prezentace záložníků povolaných k nastoupení vojenské služby speciálními určovacími lístky. Po vyzbrojení a sestavení družstev byli následně odvázeni nákladními auty na hranice. Na místa od Starého Města pod Landštejnem až do Janovského údolí a Starého Hobzí. Tato družstva vykonávala strážní službu v železobetonových bunkrech opevňovacího systému hranic.⁵⁸ Dne 14. září nebyla pořádána vzpomínková oslava k 1. výročí úmrtí prezidenta Tomáše Garriguea Masaryka vzhledem k vážnosti a napjatosti tehdejší doby, jelikož v pohraničí bylo vyhlášeno stanné právo na ochranu občanů české národnosti.⁵⁹

Městská rada v Dačicích se sešla dne 21. září na radnici k mimořádnému zasedání, aby se v těžkých chvílích republiky usnesla na odeslání projevu vládě tak, jak to uskutečnilo např. dělnictvo nebo zaměstnanci města. Městská rada se postavila za vládu a dožadovala se zachování jednotnosti republiky. Rozhlas z Prahy přednesl znepokojivou zprávu, že československá vláda byla opuštěna spojenci a byla nucena přijmout návrh anglické a francouzské vlády na odstoupení pohraničí Německu a vystoupení ze spolenectví se Sovětským svazem a Francií. Tato zpráva vyvolala mezi občany paniku.

Den poté rada města Dačice vyjádřila plnou podporu vládě a setrvala na svých pozicích. Od 23. září byla vyhlášena všeobecná mobilizace. Jak v Dačicích, tak i v celé republice byla provedena vzorně a v co nejkratší době. Byly obsazeny pozice druhé obranné linie od Písečné nad Dyjí po Slavonice. Dačická městská rada opětovně poslala vládě republiky projev podpory všech obyvatel Dačic za celistvost republiky a proti odstoupení

⁵⁸ Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Archiv města, Kronika města Dačic 1933–1945, s. 71.

⁵⁹ Tamtéž, s. 72.

pohraničních území Německu.⁶⁰ Ten samý den přišel do Dačic prapor pěšího pluku 48 jako záloha druhého pěšího praporu. V Dačicích a na nedalekých hranicích byly rozestavěny čtyři pluky.⁶¹

O několik dní později 5. října, po podepsání dohody prezident republiky Edvard Beneš zaslal předsedovi vlády Janu Syrovému, že se vzdává svého prezidentského úřadu. Na rozloučenou promluvil k lidu: *„Koruna stromu naší vlasti je poněkud osekáná, ale kořeny národa tkví pevně v jeho zemi. Sestupme ke kořenům, soustředme všechnu svou starou rodovou sílu do nich, jako jsme to ve svých dějinách učinili již tolikrát, a koruna zpět po čase vyrazí novými ratolestmi. Národ je v nebezpečí. Stůjte při sobě ve svornosti a jednotě ve společné práci pro vlast a zachovejte národ a klid a pořádek. Neopouštím loď v bouři, věřím, že tato má oběť je politicky nutná, a nezapomenu na svou povinnost pracovat jako občan a vlastenec dál. Všechno bude jednou soudit historie a rozhodne spravedlivě.“*⁶²

Dne 13. října se sešla městská rada v Dačicích po událostech předešlých dnů, kdy československá vláda, zrazena spojenci, byla nucena přijmout mnichovské ujednání čtyř velmocí ze dne 29. září 1938. Musela podstoupit značnou část území Německu, Polsku a Maďarsku. Nacistická armáda obsadila 30 obcí a osad na Slavonicku. Jednalo se o obce soudního okresu slavonického včetně Urbanče, Markvarce a Lipnice ze soudního okresu dačického. Tyto obce byly obsazeny ve dnech 8. až 10. října 1938.

V jednom z prvních telegramů, který přišel z Prahy okresnímu úřadu v Dačicích, bylo uvedeno, že budou zabrány i Dačice. Toto sdělení způsobilo mezi lidmi nejprve zmatek. Obce Markvarec a Lipnice byly navraceny až po několika měsících do druhé republiky. Dačice stály téměř na hranicích Sudet. Panovala zde obava, že město může ztratit sídlo okresu, vojenskou posádku a nemocnici. Ihned byly podniknuty kroky k zabezpečení sídla okresu. Po intervenci se zjistilo, že Dačice svůj okres neztratí.

Pro Dačice to znamenalo obsazení celého bývalého soudního okresu Slavonice, posunula se hraniční čára na katastrální hranici města. Mnozí občané se ze strachu před zabráním města odstěhovali do vnitrozemí ke svým příbuzným a známým. Dačicemi procházeli čeští uprchlíci ze Slavonicka směrem do vnitrozemí v obavách z násilností a teroru ze strany Němců. Dačicemi prošly davy uprchlíků, kteří v obsazeném území nechali svůj veškerý majetek.⁶³ Na silnicích vedoucích k pohraničí byly postaveny hraniční závory

⁶⁰ A. Liška, *Dačice*, s. 1.

⁶¹ Římskokatolická fara Dačice, farní kronika, rok 1938.

⁶² Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Archiv města, Kronika města Dačic 1933–1945, s. 73.

⁶³ Římskokatolická fara Dačice, farní kronika, rok 1938.

s budkami pro pasovou kontrolu. Jedna z celních budek stála v Liščích horách na rozcestí k Dolním Němčicím a druhá na silnici mezi Hradištěm a Vnorovicemi.⁶⁴

V Československu došlo k nové úpravě života stranicko-politického. Agráři, Národní sjednocení, živnostníci, fašisté, Národní liga a část Národních socialistů vytvářejí stranu Národní jednoty. Sociální demokraté, část komunistů a zbytek Národních socialistů se přetvořili na Stranu práce. Do čela Národní jednoty v Dačicích byl jmenován Josef Trček, který byl správcem lihovaru, a vedoucím Strany práce byl Josef Codr, ředitel ONP (Odbor ošetřovatelství a nelékařských povolání). Město Dačice podalo protest proti přemístění berní správy do Telče, protože námitky města Telče se neopíraly o žádné závažné důvody a úřady v Dačicích jsou vhodně a účelně umístěny.⁶⁵

Dne 30. listopadu byl nově zvolen prezident republiky Emil Hácha, tehdejší prezident Nejvyššího soudu. Podle kroniky nebylo národu nic sděleno, ani jak došlo k jeho volbě a kdo prezidenta navrhl.

Městská rada v Dačicích schválila zahájení předběžných prací k výstavbě obecních nájemních domů s menšími byty. Den před Vánocemi byla rozpuštěna komunistická strana a její jmění bylo zabaveno.

Dne 28. prosince byla rozpuštěna Komunistická strana Československa v Dačicích, výměrem okresního úřadu v Dačicích ze dne 29. prosince 1938, na základě vládního nařízení. V důsledku tohoto rozhodnutí pozbyli členství v městském zastupitelstvu následující muži Jan Brázda, František Marek, Adolf Švec, Jaroslav Müller a Bohumil Bartoň.

3.2. Okupace

Dne 18. ledna 1939 nastoupil do Dačic smluvní zřízenec František Janků, narozen 13. května 1903 v Brně. Novým okresním hejtmanem se stal Jan Brothánek, který se ujal úřadu a správy okresního hejtmanství v Dačicích.

V noci ze 14. na 15. března ve 4 hodiny ráno byl probuzen kronikář Jan Švaříček městským zřízencem Pravlovským se zprávou, že v 6 hodin Němci obsadí naše hranice a musí hned na radnici. Na radnici už čekal starosta Dačic Josef Codr a další zaměstnanci města. V návaznosti na zjištěné skutečnosti se musely uklidit citlivé listiny a zbraně, aby je nedostali do rukou Němci. Čeští obyvatelé a členové Sokola, legionáři byli podněcováni

⁶⁴ Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Archiv města, Kronika města Dačic 1933–1945, s. 75.

⁶⁵ Tamtéž, s. 77.

a upozornění na nebezpečí spojené s příchodem Němců. Někteří úředníci byli voláni brzy ráno ve 4.30 hodin, kdy podle příkazu okresního hejtmána Jana Brothánka byly ničeny citlivé spisy.

Obyvatelé Čech a Moravy s napětím čekali, co bude následovat v dalších dnech. O den později, dne 15. března, v šest hodin ráno přijíždělo německé vojsko do Dačic, směrem od Slavonic a od Starého Hobzí. Německé vojsko přijelo v motorových vozidlech, obrněných autech a v tancích. Po obsazení města muselo být odzbrojeno místní vojsko, četnictvo a veškeré zbraně musely být odevzdány. Okupace Dačic německými vojáky trvala až do Velikonoc.⁶⁶ Vojenská posádka byla ubytována mezi 16. březnem a 2. dubnem v budově měšťanské školy a z tohoto důvodu se zde nevyučovalo. Okupanti zůstali v Dačicích až do 2. dubna 1939.⁶⁷ Škola poté vypracovala celkem velký seznam škod, které napáchali němečtí vojáci během svého pobytu.⁶⁸ Před budovou dačického posádkového velitelství na Palackého náměstí Němci postavili kulomet. Místní československá vojenská posádka se musela odzbrojit. Němečtí vojáci okamžitě vylepovali červené plakáty, jimiž přikazovali jízdu vpravo, a značili místa německými tabulkami „Rechtsfahren“.⁶⁹

Němci žijící v Dačicích měli připravené prapory s hákovým křížem, které umísťovali na své domovy. Okupaci města neslo dačické obyvatelstvo velmi těžce a s nelibostí pohlíželo na německé vojáky. Němečtí vojáci se ubytovali v měšťanské škole na úkor výuky.

Starosta města musel docházet k praporu k veliteli německé posádky a byl osobně zodpovědný za pořádek a klid v Dačicích. Oberlandrat⁷⁰ z Jihlavy stanovil u města důvěrníka Němce Jana Vlčka, který byl osobním tajemníkem majitele velkostatku, a jeho zástupcem Němce Arnošta Sittinger, lesního správce velkostatku. Obyvatelé Československa museli odevzdat všechny zbraně a rádia. V hostincích se zakázalo prodávat a točit lihoviny. Přesně stanovená uzavírací policejní hodina (2. hodina) musela být přísně dodržována.

Židovské obchody se musely označit tabulkami „Jüdisches Geschäft“.⁷¹ Ve městě se začaly objevovat první říšskoněmecké marky, které místní obyvatelé odmítali akceptovat. Lidé byli zvyklí platit československou korunou, a najednou by měli začít platit říšskými

⁶⁶ Římskokatolická fara Dačice, Farní kronika, rok 1939.

⁶⁷ A. Liška, *Dačice*, s. 2.

⁶⁸ Jan Bistřický – Josef Bláha – Michaela Chládková – Marie Kučerová – Bohumír Smutný – Michal Stehlík, *Dějiny Dačic*, Dačice 2016, s. 321.

⁶⁹ Jezděte vpravo.

⁷⁰ Značil se tak nejnižší typ úřadu německé okupační správy v protektorátu Čechy a Morava. Těž to bylo označení pro úředníka v čele tohoto úřadu.

⁷¹ Židovské obchody.

markami. Lidé začali rychle nakupovat potraviny a předměty denní potřeby z obav z budoucí války. Začali se objevovat zrádci českého národa, kteří nadbíhali Němcům. Celé území Čech a Moravy bylo připojeno ke třetí říši jako takzvaný protektorát Čechy a Morava.

Od 1. října 1939 byly zavedeny potravinové lístky na mýdlo, následně na uhlí a šaty. Vyhlášení protektorátu zkomplikovalo lidem život, kdy měl být v Dačicích vybudován vodovod, postaven činžovní dům s menšími byty, upravena Kapetova ulice a zřízen obecní rozhlas.⁷² Kvůli nedostatku financí musely být všechny naplánované stavební úkony odloženy na další rok. Úpravy Kapetovy ulice proběhly v následujícím roce 1940 podle plánu.

3.3. Dačice v protektorátu

Rok 1940 se v Dačicích nesl v duchu kultury, kdy v lednu čítárenská komise uspořádala vzpomínkový večer na radnici k uctění památky spisovatelů Boženy Němcové a Karla Jaromíra Erbena. V březnu uspořádala mládež Národního souručenství v Dačicích pod záštitou okresního hejtmána Jana Brothánka a městské rady v sále katolického domu slavnostní koncert pěveckého, hudebního a divadelního spolku Smetana z Telče. V červenci na budově bývalé staré radnice ze 16. století, č. p. 1, byla odkryta sochařem Antonínem Zeithamerem z Brna sgrafita. Celá plocha hlavního průčelí byla sgrafitová. Hospodářství v Dačicích bylo velmi špatné. Povinné nařízení o dodávce mléka a vajec vyvolalo vlnu nevole mezi občany Dačic. Z důvodu špatného počasí chybělo osivo, zemědělci nemohli obdělávat pole, čekali na příděl osiva a krmiva pro zvířata, které dostávali pouze v omezeném množství.

V listopadu, podle rozhodnutí protektorátních úřadů, byl okresní úřad v Dačicích přemístěn do sousední Telče. Dačice tuto ztrátu svého starobylého okresu nesly velmi těžce a doufaly, že je to pouze dočasné. Naopak Telč se těšila z velkého úspěchu přeložení okresního úřadu z Dačic a vytvoření nového. Od 1. listopadu byly Dačice se soudním okresem součástí politického okresu telčského, který tvořily další soudní okresy včetně 19 obcí z Jindřichohradecka a města Jindřichův Hradec. Okresní úřad byl přeložen do Telče, ale úřady jako berní správa a nemocenská pojišťovna i nadále zůstávaly v Dačicích.⁷³

⁷² J. Bistřický – J. Bláha – M. Chládková a kol, *Dějiny*, s. 324.

⁷³ Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Archiv města, kronika města Dačic 1933–1945, s. 98.

V prosinci 1940 nařídily německé úřady povinné kurzy z německého jazyka pro všechny zaměstnance města. Kurzů se ujal ředitel spořitelny Jan Zástěra a většina z nich řešila válečnou situaci. Později byly kurzy němčiny zrušeny.⁷⁴

Podle ustanovení vládního nařízení ze dne 3. února 1941 byly připojeny obce soudního okresu Třešť k obvodu berního úřadu v Telči a sídlo berní správy v Dačicích se přeložilo do Telče. Tyto berní správy tvořily obvody berních úřadů v Dačicích a Telči. Protože v Telči nebylo dostatek vhodných místností na umístění berní správy, ministerstvo financí rozhodlo, že berní správa zůstane v Dačicích pod názvem Berní správa v Telči se sídlem v Dačicích. V dubnu roku 1941 byla zastavena činnost Tělocvičné jednoty Sokol v Dačicích a její majetek byl zabaven. Činovníci z jednoty schovali část majetku, jako např. peníze, choulostivé spisy a knihy. V červenci roku 1941 bylo nařízeno Židům, aby nosili žlutou šesticípou Davidovu hvězdu, kterou měli přišitou na oblečení. Nejinak tomu bylo i v Dačicích, kde žilo dvacet židovských osob.

Ministerstvo školství vydalo dne 7. prosince 1941 novou osnovu pro výuku ve školách, kdy se nesměl vyučovat dějepis a rozšířila se výuky němčiny. V zeměpisu se mohlo učit pouze o oblastech Velkoněmecké říše. V náboženství se nesmělo vyučovat o církevních dějinách. Důvodem bylo prohloubit vztah k třetí říši u dětí školou povinných.⁷⁵

Dne 16. února 1942 přijelo do Dačic v nákladních vozech s nábytkem třicet židovských rodin z Jihlavy. Tyto rodiny byly následně umístěny u dačických židovských rodin.⁷⁶ V březnu téhož roku se obnovila výuka na obecných školách, kvůli nedostatku topiva ve školách se na konci roku 1941 a na začátku roku 1942 nevyučovalo. Žáci přicházeli do školy pouze 1–2 dny v týdnu, aby si odnesli a vyzvedli písemně vypracované úkoly.

Dne 2. června 1942 po páté hodině ráno byli obyvatelé města probuzeni mlácením a hlukem. Celé Dačice byly doslova obsazeny německým vojskem, nejspíše z blízkých německých obcí. Straň nad železniční tratí byla hlídána ozbrojenými Němci, kteří byli v okruhu kolem celých Dačic vzdáleni od sebe okolo 50–100 metrů. Další ozbrojení muži se procházeli ulicemi ve městě a v každém domě prováděli důkladnou prohlídku. V domech, kde neotevřeli ihned, se obyvatelé museli legitimovat. Kdo se nemohl legitimovat, byl hned předveden k vyšetřování a předán do vazby. Němečtí vojáci křičeli německy, obzvlášť

⁷⁴ Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Archiv města, kronika města Dačic 1933–1945, s. 98.

⁷⁵ Muzeum Dačice a městská galerie, Pomocná evidence, Zápisky Jana Brothánka.

⁷⁶ Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Archiv města, kronika města Dačic 1933–1945, s. 108.

na muže, a žádali „Waffe“. Hledali totiž zbraně a „parašutisty“ nebo „atentátníky“. Prohlídky domů skončily až v odpoledních hodinách, přičemž Němci odešli do jiného města.

Z nařízení zastupitelstva musely být všechny zvony mimo velký zvon Vavřinec, umístěný ve věži kostela, odvedeny na válečné účely. V Dačicích byly zvony sejmuty dne 7. června.⁷⁷ Jednalo se o zvony Panny Marie, Svatého Václava, Svatého Josefa a umíráček. V červnu byl zakázán volný prodej ovoce a zeleniny, vše se muselo odvádět do sběren ovoce a zeleniny. Sběrna v Dačicích se nacházela u zelináře Antonína Kroupy na Havlíčkově náměstí. O pár měsíců později byl zakázán i volný prodej cukrovinek, prodávaly se pouze na lístky. V srpnu proběhl odvod českých lidí do Německé říše, lidé žijící v Dačicích se museli dostavit k prohlídce u obvodu na německém úřadu práce v Telči.⁷⁸

Dne 16. února přišlo nařízení o všeobecné pracovní povinnosti, kde se prováděla registrace mužů od 18 do 65 let a žen od 17 do 45 let z důvodu splnění pracovní povinnosti a každý z nich musel mít pracovní knížku. Do pracovního nasazení byli určeni zaměstnanci města podle výnosu okresního úřadu ze dne 24. února – důchodní Rudolf Stejskal, zřízenec František Janků, výpomocný zřízenec Karel Kunkal a výpomocný zřízenec Josef Habr. K poměrně rozsáhlé agendě města požádal okresní úřad o snížení počtu nasazených, Rudolf Stejskal byl proto osvobozen z pracovního nasazení do válečného průmyslu. V dubnu téhož roku podle vládního nařízení měla být zrušena policejní služba a všichni zřízení města byli přiděleni do civilní služby k doručovací a manipulační službě.

Město Dačice navštívil v červnu při projížďce protektorátní ministr školství Emanuel Moravec. Své auto nechal zaparkované u staré radniční věže a prošel si město. Procházel se v uniformě vrchního velitele neblaze známého protektorátního kuratoria pro výchovu a mládež v Čechách a na Moravě. Od začátku září do 7. října museli zástupci města svádět boj o udržení učňovské školy v Dačicích a následným rozhodnutím zemské školní rady v Brně se škola zachovala. Ve škole se vyučovaly tři obory (kovodělný, dámské krejčovství a dřevodělný) a vyučování začalo ve čtvrtek 7. října 1943. V listopadu německé úřady zastavily českou kulturní činnost. Sokol byl rozpuštěn a nadále se nemohl vyvíjet. Členové spolku se snažili o udržení divadla, a proto spolek dostal nový název Sbor hasičů Tyl, aby se mohl dále vyvíjet.

V únoru 1944 se konal hromadný odjezd dvacetiletých občanů ročníku 1924 do Bavorska, konkrétně k Mnichovu, na práce. Ze soudních okresů Dačice a Telč

⁷⁷ Římskokatolická fara Dačice, Farní kronika, rok 1942.

⁷⁸ Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Archiv města, kronika města Dačic 1933–1945, s. 112.

odcestovalo 140 mladých lidí. Přesněji z Dačic jich odjelo asi 30. V březnu se podle nařízení v sále spořitelny musela konat oslava k 5. výročí vytvoření protektorátu Čechy a Morava. Účastnili se jí zástupci místního vedení osvětové služby, národní odborové zaměstnanecké skupiny, Pěvecko-divadelní spolek Tyl a okresní péče o mládež. V dubnu zavedli noční pohotovostní ochrannou službu kolem města. Služba se konala vždy od 18. do 5. hodiny ranní střídavě u telefonu a na radnici. Bytová péče rozhodla o rozšíření bytů v Dačicích. K projednání bytových záležitostí byla ustanovena zvláštní bytová komise, která se skládala ze tří členů.⁷⁹

Od srpna 1944 se začaly stupňovat nepřátelské nálety a letecké popluchy se signalizovaly denně. V Dačicích vysílal signál k leteckému poplachu zvon z farního kostela, případně trubení trubačů a také místní rozhlas. V Dačicích nebyl přímo zaznamenán letecký nálet, ale v okolí obcí Nové Dvory a Brandlín proběhly boje mezi německými stíhačkami a americkými letadly. V tomto roce rostl odboj a zakládaly se skupiny partyzánů, kteří měli svá střediska v hlubokých lesích v Šašovicích u Želetavy. Do této skupiny patřili i partyzáni z Dačic a okolí a jejich vedoucím byl strojník Josef Augustin. Skupina měla za úkol škodit německé armádě a rušit spoje pro přepravu Němců.

V listopadu přijeli do Dačic od Jemnice maďarští uprchlíci z Banátu. Tito uprchlíci utekli ze svých domovů před blížící se Rudou armádou směrem na západ. Přivezli s sebou povozy, koně a zásoby potravin. Hovořili maďarsky, německy a někteří i srbochorvatsky. Byli umístěni v katolickém domě⁸⁰ u Vohryzků, koně pak u Grunfeldů, u Šabatků a v maštálích u zámku. Podle příkazu Reichsauftragsverwaltungu, říšské smluvní správy, která sídlila v Telči, musela být provedena všechna předběžná opatření k ubytování uprchlíků. Uprchlíci, kteří přišli z Banátu,⁸¹ byli většinou zámožní lidé. Po nějakém čase odešli uprchlíci z Dačic do Německa hledat své příbuzné a práci. Někteří z nich zde strávili zimu a po skončení války se vrátili zpět do Banátu.

V domě č. p. 250 byla po úpravě místností umístěna Hitlerova mládež, nejprve chlapani do 12 let a pak děvčata a další chlapani. Tato mládež pochodovala po městě s dýkami a ve stejnokroji, zpívala německé písně a jejich chování bylo drzé. V domě se nacházel německý učitelský ústav pro dívky, s nimiž tam pobývalo šest profesorek. Na konci roku

⁷⁹ Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Archiv města, kronika města Dačic 1933–1945, s. 127.

⁸⁰ Katolický dům byl dům postavený dačickými katolíky, který sloužil pro kulturní akce.

⁸¹ Banát je oblast nacházející se v jihovýchodní Evropě, rozkládající se na třech státech Rumunska, Srbska a Maďarska.

1944 byl tento ústav přemístěn na jiné místo a do domu byl nastěhován německý vojenský lazaret.

V únoru 1945 přijelo do Dačic vlakem několik transportů německých uprchlíků z Horního Slezska. Převážně to byly staré ženy, děti a muži invalidé, kteří si s sebou přivezli jen to nejnnutnější. Mezitím, co Banátníci byli umístěni u Vohryzků, uprchlíky z Horního Slezska umístili v katolickém domě, v měšťanské a obecní škole i v soukromých bytech. Uprchlíků z této oblasti bylo kolem 1 000. Jejich kancelář umístili v továrně u Vohryzků. Zprávy jim byly předávány místním rozhlasem německy a bylo to poprvé, co se v Dačicích hlásilo německy, doposud to bylo pouze česky.

Němci začali v březnu stavět ve městech a na silnicích protitankové zábrany a zákopy. V Dačicích se začaly stavět také, ale už nebyly dokončeny. Dřevo na zábrany poskytl majitel velkostatku a klády pokácené ze stromů odvážely povozy z tohoto velkostatku.⁸²

3.4. Odbojové skupiny v Dačicích

První skupina Obrana národa se vytvořila hned po obsazení Československa v první polovině března 1939. V jejím programu bylo české protinacistické vlastenectví a obnova Československa. Skupinu založili členové generality a vyšší důstojníci československé armády a skládala se z bývalých vojáků z povolání a v záloze. Odbojovou skupinu vytvářeli jako armádu v podzemí, která vystoupí na konci války, a měla by zrealizovat stanovené cíle vítězných mocností.

V Dačicích byl organizací skupiny pověřen major Josef Podseník z Brna, který na začátku dubna 1939 našel učitele a sokolského náčelníka a funkcionáře Adolfa Lišku a požádal ho o spolupráci v tajné záležitosti. Společně vyhledali důvěryhodnou osobu, vedoucího okresní organizace Národní souručenství a úředníka finanční správy, tak aby Národní souručenství bylo využito ke krytí odbojové organizace Obrana národa. Tato skupina měla být pro německé úřady pořádkovým sborem Národního souručenství.⁸³

Dačice byly napojeny na vojenskou odbojovou skupinu plukovníka Karla Bláhy v Jihlavě. Velitelem dačického praporu se stal major Jaroslav Hůrka. Skupina měla tři roty: Dačice-město, Dačice-východ a Dačice-západ. Čety byly rozestavěny na přirozené poloze

⁸² Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Archiv města, kronika města Dačic 1933–1945, s. 136.

⁸³ A. Liška, *Dačice*, s. 9.

obcí. V každé z těchto obcí bylo vystavěno jedno družstvo a vše bylo připraveno k okamžitému svolání.⁸⁴

Druhá z partyzánských skupin, která měla své středisko v lesích u Šašovic, byla vedena partyzánem Augustinem Mrvkou. Ke členům této skupiny patřili odbojáři z Dačic, Bílkova a Kostelního Vydří. V Dačicích byl hlavní vedoucí spojku partyzán Josef Augustin. Za úkol dostali rušit spoje pro přepravu Němců. Tato skupina navázala kontakt s druhou ilegální skupinou, která se stala prvním podzemním Národním výborem v Dačicích složeným z příslušníků komunistické strany. Mezi členy nechyběl starosta a ředitel nemocenské pojišťovny Josef Codr. Partyzáni se scházeli tajně na různých místech, obzvláště v lesní restauraci nazvané Kolébka v Zahrádeckém lese vedle nádraží. Bezpečnost tajných jednání skupiny hlídaly spojky mladých chlapců. Skupina si vypracovala síť spolehlivých osob, které podle potřeby zavolali jako obránce města. Skupina vlastnila několik střelných zbraní.

Třetí odbojová skupina se skládala z dříve vězněných Němců, pronásledovaných a těch, které finančně podporovali perzekuované české rodiny. Vedoucím skupiny byl Josef Codr. Skupina vznikla na začátku dubna 1945, kdy zahájila spojení se skupinou příslušníků z komunistické strany. Následně, i s další skupinou partyzánů a zástupcem československé armády, zahájila činnost v polovině dubna, a to tajně jako oficiální Národní výbor v Dačicích. Zpočátku skupina čítala 16 členů a později se rozrostla na 24. Rozdělili si jednotlivé úkoly a podrobně pracovali na zajištění a odstranění Němců a kolaborantů z veřejného života. Od roku 1939 vznikla ilegální skupina sokolská propojená přes Dačice a Jemnici až do Třebíče. Současně s ní byla založena další skupina odboje, do níž se zapojili českoslovenští důstojníci dačické posádky, záložní důstojníci a civilní občané. Z těchto ilegálních skupin bylo mnoho občanů zatčeno a perzekuce se vztahovala i na místní obec židovskou. Po zatčení některých vedoucích organizátorů začalo být hnutí opatrnější, ale fungovalo dál. Odpor dávali najevo menšími sabotážemi, a hlavně vzájemnou finanční pomocí, hlavně hospodářskou, ve styku venkova s městem. Velký odpor z řad obyvatelstva proti okupantům nepřestal ani v nacistických věznicích, ve kterých se nacházelo 55 občanů z Dačic, ani za hranicemi v Německu, kam byli lidé totálně nasazeni na nucené práce.⁸⁵

V dubnu nabývalo partyzánské hnutí na síle. Němci nařídili, aby se tabák vydával na měsíc dopředu, protože partyzáni přepadávali trafiky. Rudá armáda se přibližovala

⁸⁴ Tamtéž, *Dačice*, s. 10.

⁸⁵ Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Archiv města, kronika města Dačic 1933–1945, s. 140.

a Němci před ní utíkali směrem na západ. Uprchlíci ubytovaní v Dačicích byli odváženi do Kunžaku a Jindřichova Hradce. Válka v Evropě se schylovala ke konci. V květnu téhož roku přišla zpráva, že je Adolf Hitler mrtev, a blížil se konec války.

V květnu vznikl v Dačicích Národní výbor jako orgán vůle lidu. Tento výbor vznikl z několika složek, které pracovaly nezávisle na sobě. Zvolený předseda výboru Josef Codr vystoupil před veřejnost v sobotu 5. května 1945. V podvečer téhož dne promluvil Josef Codr i jako předseda okresního národního výboru a okamžitě povolal místní policii k nástupu na radnici. Členové výboru se označili rudou páskou s trikolorou a ihned se ujali moci ve městě a občané města se museli zodpovídat za případné zbytečné prolévání krve. V Dačicích se začaly objevovat československé vlajky a prapory a Palackého náměstí se zaplnilo místními občany. Německé nápisy a označení úřadů byly odstraňovány.

V Dačicích se stále nacházela početná německá vojenská posádka. Národní výbor začal jednání s německým velitelem posádky, která sídlila v měšťanské škole, a s velitelem lazaretu v budově okresního úřadu (viz příloha č. 2). Dohoda zněla, že německá posádka zůstane ve škole a odevzdá část zbraní. Navázali telefonické spojení i se sousedními městy. Národní výbor fungoval v Jemnici, Jindřichově Hradci, Třešti a Jihlavě. Národní výbor začal shromažďovat všechny ukryté zbraně a pušky. Místní hlídky s bílými páskami obcházely město a hlídaly vstup do něj. Speciální hlídky se střídaly na dačické věži. Kontroly Národního výboru se odehrávaly v noci z 5. května na 6. května a pokračovaly toho dne do 12 hodin. Na radnici přijel okresní hejtman Němec Zielke z Telče.

Německý vojenský velitel přikázal navrácení zbraní a odvolání hlídek z řad českých občanů. Okresní hejtman Zielke vyhlásil rozhlasem německy v deseti bodech stanné právo v Dačicích. V jednom bodu stanného práva byl i noční zákaz vycházení v době mezi 20. a 6. hodinou ráno. Kdyby se někdo v této době nacházel venku, mohli ho zastřelit.⁸⁶ Německý vojenský velitel vyslovil nesouhlas se stanným právem a bral ho jako hejtmanův zásah do své moci. Po neshodách okresní hejtman odjel a německý velitel ponechal stanné právo, ukončil činnost Národního výboru a předsedu Josefa Codra zatkl v jeho bytě. V pondělí dne 7. května německý vojenský velitel anuloval stanné právo, předsedu Josefa Codra propustil a celou posádku přesunul z města směrem na západ k Jindřichově Hradci. Toho dne začaly probíhat přesuny nebo průjezdy Němců, hlavně k večeru. Z budovy okresního úřadu se vystěhoval vojenský lazaret.

⁸⁶ Miroslav Pelikán, *Vzpomínky na osvobození Dačic v roce 1945*, in: Dačický vlastivědný sborník, 9, 2017, s. 5–34.

Národní výbor se opět ujal moci a rozhodl nebránit vojsku v ústupu, neboť nebyl dostatečně vyzbrojen a německá armáda byla v přesile. Ozbrojené složky se chopily služby a zajistily německý vojenský oddíl v nedaleké vsi v Kostelním Vydrří a od nich se snažili získat střelné zbraně a pancéřové pěsti. V následujících dnech procházela městem ustupující německá armáda, která ustupovala před Rudou armádou. Národní výbor omezil hlídky jen na nejnужnější a v místním rozhlase byli obyvatelé Dačic vyzváni, aby zůstali doma.

3.5. Osvobození

Dne 8. května zůstaly obchody zavřené, spolu s nimi i domy na náměstí. Místní rozhlas ohlásil, že Německo kapitulovalo, a objevilo se první sovětské letadlo, které zanechalo letáky s informacemi o pokynech kapitulace Němců. Přes Dačice projelo množství německé vojenské techniky a vojska, která město nikdy nezažilo. Náměstí v Dačicích se začalo plnit vojáky wehrmachtu. Zanechali zde své nádoby, vysílačky a další vojenské věci. Na druhém konci náměstí prchající Němci házeli dělobuchy, zapalovali rudé dýmovnice a stříleli do vzduchu barevné světelné rakety. Útěky Němců pokračovaly i přes noc. Ten samý den poslední zbylí Němci z vojenského lazaretu utíkali směrem na Jindřichův Hradec před blížící se Rudou armádou.⁸⁷ Poslední zbytky německé armády projely Dačicemi dne 9. května okolo 7. hodiny ráno. Národní výbor byl stále ve spojení hlavně s Jihlavou a městy na východě. Z Jemnice se do Dačic dostávaly zprávy o postupu Rudé armády a její pohyb hlásili v rozhlase místním občanům. Ve středu dne 9. května v 8 hodin a 45 minut vjely tanky Rudé armády do Dačic a město bylo osvobozeno. Lidé stáli v ulicích a na náměstí a s radostí vítali své osvoboditele. Národní výbor prostřednictvím svého předsedy Josefa Codra přivítal ruského generála Povědkina v Dačicích. Vojsko Rudé armády bylo ubytováno v měšťanské škole. Další jednotky Rudé armády pokračovaly s pronásledováním německé armády směrem na sever k Telči a dál na západ až do Jindřichova Hradce. Národní výbor ještě téhož dne zatkl všechny Němce bydlící ve městě, kteří byli posláni do věznice okresního soudu a do sokolovny.⁸⁸ Němci zanechali v Dačicích ohromné množství zbraní, materiálu, střeliva, a dokonce i tanky, pásová vozidla, děla a automobily.⁸⁹

⁸⁷ A. Liška, *Dačice*, s. 4.

⁸⁸ Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond Archiv města, kronika města Dačic 1933–1945, s. 155.

⁸⁹ M. Pelikán, *Vzpomínky*, s. 5–34.

4. Vývoj židovského obyvatelstva v Dačicích

K regionu jihozápadní Moravy patřil bývalý politický okres Dačice se soudními okresy v Dačicích a ve Slavonicích, kde je zaznamenán příliv židovského obyvatelstva v 17. století. Nadprůměrná migrační vlna byla způsobena, zejména v roce 1670, rozhodnutím císaře Leopolda I., který vyhnal Židy z Vídně a Dolních Rakous. Od 70. let 17. století existovalo v tomto cípu Moravy šest židovských obcí: Bolíkov (dnes Dolní Bolíkov), Hobzí (dnes Staré Hobzí), Markvarec, Olšany, Písečné a Police, která patřila k dačickému panství.⁹⁰ Podle přísně stanovených zákonů a nařízení se Židé nesměli usazovat ve městech, což znamenalo, že Dačice a Slavonice touto migrační vlnou zasaženy nebyly.⁹¹

Změny započaly s nástupem Josefa II. na trůn a s jeho osvícenou reformou. V roce 1782 vydal Josef II. toleranční patent, kterým zrovnoprávnil judaismus s ostatními konfesemi. Rovnoprávnost Židů s ostatním obyvatelstvem v monarchii byla uznána první rakouskou ústavou z revolučního roku 1848. O rok později bylo Židům povoleno svobodné uzavírání sňatků a právní rovnost s křesťanským obyvatelstvem.⁹² Rozmach jihozápadní Moravy v letech 1848 až 1948 byl spjat s nově vytvořeným politickým okresem Dačice.

Zrovnoprávnění židovského obyvatelstva způsobilo velký přísun Židů do měst. Do Slavonic se stěhovali Židé z Písečného a Bolíkova, kteří zde začali podnikat. V Dačicích se usadili Židé z Markvarce a Bolíkova. Židé podnikali hlavně jako obchodníci a hostinští. V roce 1871 vznikla židovská škola s 12 žáky a tentýž rok židovská modlitebna.⁹³ Konec 19. století přinesl rozvoj malých průmyslových podniků, hlavně ve Slavonicích v důsledku spojení s Vídní. Hlavní roli sehrála levná pracovní síla v tomto regionu. Zrovnoprávnění Židů přineslo možnost asimilace, která ale postupem času zeslabovala, čímž se vytratila historická ojedinělost.⁹⁴ Do této oblasti přicházelo velmi málo židovských rodin.

Vznik dačického politického okresu se stal významným mezníkem. S proměnami správního uspořádání také souvisely změny židovského etnika.⁹⁵ V druhé polovině 19. století došlo k přesnějšímu národnostnímu členění v okresu. V Dačicích zůstala česká většina, ale Slavonice zůstaly čistě německým městem. Součástí tohoto okresu byla města

⁹⁰ Bohumír Smutný, *Židovské obce na jihozápadní Moravě a jejich obraz v pramenech Moravského zemského archivu v Brně*, in: *Židé a Morava*, Kroměříž 1995 s. 14.

⁹¹ Michal Stehlík, *Židé na jihozápadní Moravě v letech 1848 až 1948. Od zrovnoprávnění k zániku*, in: *Vlastivědný věstník moravský*, Brno 1999, s. 125.

⁹² Bohumír Smutný, *Židovské obce*, s. 18.

⁹³ Michal Stehlík, *Židé*, s. 130.

⁹⁴ Tamtéž, s. 7.

⁹⁵ Tamtéž, s. 12.

Telč a Jemnice, která tvořila jedno z dalších německých center. Postupem času přebírali Češi vedení města, ke konečnému převzetí došlo v Jemnici později než v Dačicích a Telči. Vymanění soudního okresu Jemnice z dačického okresu došlo až na konci 19. století, a tak se vytvořil soudní okres Slavonice. Dačice se pokoušely o odchod ze soudního okresu Slavonice, ale to trvalo až do roku 1938. Slavonice se chtěly v roce 1918 připojit k Rakousku, protože byly převážně německé. S první světovou válkou přišla vlna uprchlíků, mezi nimiž bylo velké množství židovského obyvatelstva. Na konci roku 1914 se v tomto regionu objevovaly skupiny haličských židovských uprchlíků, kteří šli do měst Dačice a Slavonice. Kvůli špatným hygienickým návykům těchto uprchlíků začali obyvatelé těchto měst smýšlet protižidovsky.

Vznikem Československé republiky v roce 1918 došlo k nové migrační vlně převážně do velkých měst, a to jen posílilo oslabení zdejších židovských etnik. Z malých měst odcházeli Židé do velkých středisek republiky. Ve větších městech měli lepší hospodářské a sociální podmínky. Došlo tak k dalšímu oslabení této komunity. V letech 1918–1938, v éře první republiky, zesílil proces asimilace a vytvářelo se vlastní židovské národní cítění. V roce 1930 se v Dačicích hlásilo k židovskému náboženství 37 občanů, z nichž 11 přímo k židovské národnosti.

V první republice byla v rámci územní reformy v roce 1928 nahrazena okresní správa politická okresním úřadem. Město Telč se ozvalo s žádostí o přenesení centra okresu z Dačic do Telče. Dačice musely vyvinout obrovské úsilí, aby zachovaly okres, neboť v době hospodářské krize vybudovaly novou budovu pro okresní úřad. Nově postavenou budovu otevřeli dačičtí úředníci v prosinci 1932. Hospodářská krize, která mimo jiné postihla i jihozápadní Moravu, znamenala odstranění průmyslové výroby ve městech regionu. Toto se týkalo i firem židovských podnikatelů v Dačicích. Došlo k vyostření českého vztahu k německým obyvatelům, a to i k německy mluvícím Židům. Další změny, a to jak správní, tak politické, souvisely s roky 1938/1939 a následnou okupací Československa. Tyto změny přišly záhy po mnichovské dohodě z 30. září 1938, kdy hned v prvních říjnových dnech došlo k obsazení celého soudního okresu Slavonice, a Dačice se tak staly městem na státní hranici. V březnu roku 1939 následovalo obsazení zbylých částí československého pohraničí.⁹⁶

⁹⁶ M. Stehlík, *Židé*, s. 14.

V nacistickém programu bylo „upevnění německví v Českomoravském prostoru“ a řešení židovské otázky. Po příchodu Reinharda Heydricha⁹⁷ do Prahy v září 1941 skončily opatření a různé zákazy, podle nichž Židé nesměli např. chodit do parku, kupovat noviny, jezdit autobusem, navštěvovat muzea, divadla, restaurace a čítárny. Podle připravených jmenných seznamů se nejprve začalo s arizací, zabavováním židovského majetku a jeho převedením do nacistických rukou.⁹⁸ Definitivní konec židovské komunity v Dačicích přinesla druhá světová válka a následné „konečné řešení“ židovské otázky. Židé, kteří žili v Dačicích, odešli v květnu 1942 nejdříve do Třebíče, posléze 18. a 22. května 1942 transporty Av a Aw z Třebíče do Terezína. Následně vedly jejich cesty východními transporty do Lublinu, Osvětimi, Majdanku a Izbice. Z 33 transportovaných dačických Židů se domů nevrátilo 30, což prakticky znamenalo zánik židovské komunity v Dačicích. Poslední zmínkou o dačických Židech je několik náhrobků se jmény na židovských hřbitovech v nedalekých obcích Markvarec a Jemnice.⁹⁹

4.1. Významné židovské rodiny v Dačicích

Než budou vyjmenovány jednotlivé židovské rodiny, které se v Dačicích usadily, je nutné sdělit, kolik Židů v Dačicích žilo. Na začátku třicátých let dvacátého století žilo v Dačicích 37 Židů.

Jednou z prvních významných židovských rodin byla rodina Freundova, která se odstěhovala z Markvarce do Dačic.¹⁰⁰ David Freund si v Dačicích otevřel obchod se smíšeným zbožím na Havlíčkově náměstí č. p. 99/I. Jeho syn Alfréd pokračoval v otcových šlépějích a v roce 1922 si zřídil sklad s kůží a dál podnikal jako obchodník. Další rodinou, která přišla z nedalekého Markvarce, byla poměrně velká rodina Stukartova, která převzala mezi dačickými židovskými rodinami vůdčí postavení. Max Stukart byl velmi činný hned po svém příchodu do Dačic a ukázal, že je obchodnický nadaný. Po nastěhování rodiny do Dačic koupil budovu bývalého dačického cukrovaru v č. p. 3. Investice do budovy se mu vrátila okamžitě, protože prodal vnitřní vybavení (viz příloha č. 3). Jednu část budovy vyhradil pro hostinské účely, v další části vybudoval jeho syn Wilhelm tkalcovství

⁹⁷ Reinhard Heydrich byl SS-Obergruppenführer a generál policie, šéf Hlavního úřadu říšské bezpečnosti a Bezpečnostní služby, v letech 1941–1942 zastupující říšský protektor Protektorátu Čechy a Morava.

⁹⁸ A. Liška, *Dačice*, s. 20.

⁹⁹ Michal Stehlík, *Zapomenuté dějiny. Dačice ve 20. století, Doplnkový studijní text pro Gymnázium v Dačicích*, Dačice 2000, s. 12.

¹⁰⁰ Rudolf Hruschka, *Geschichte der Juden in Markwardetz*, in: *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart*, Brno 1929, s. 330.

na bavlněné zboží a firmu nazval Max Stukart a syn. Jejich tkalcovská továrna zaměstnávala na 80 zaměstnanců i z okolních vesnic. K této budově přistavěli ještě jedno patro, ve kterém nechali vybudovat kulturní sál, v němž se pořádaly společenské akce, např. koncerty a přednášky. Bratr Maxe Stukarta Emanuel Stukart v Dačicích podnikal a v roce 1902 otevřel továrnu na výrobu sodové vody. Po něm převzal podnikání jeho syn Arnold. Nástupcem Maxe Stukarta se stal jeho mladší syn Otto, starší syn Moritz začal úspěšně pracovat ve Vídni jako policejní úředník, ale jeho kariéra skončila poměrně brzy, neboť v pouhých 38 letech zemřel.

K dalším významným židovským rodinám v Dačicích patřila rodina Schulzova, která přišla taktéž z Markvarce.¹⁰¹ Vlastnili firmu Heřman Schulz a syn, ve které provozovali sklad a velkoobchod s uhlím na Palackého náměstí č. p. 56/I před první světovou válkou. Po svém otci Heřmanu Schulzovi, který založil firmu, obchod převzal Karel Schulz a dalším nástupcem se měl stát jeho syn Heřman.¹⁰² Poslední rodinou, která přišla do Dačic z Markvarce, byla rodina Vojtěcha Jelínka, která bydlela na Havlíčkově náměstí č. p. 103/I. Rodina Jelínkova se zabývala prodejem a sběrem kůží. Z rozvětvené rodiny zůstal v Dačicích pouze Emanuel Jelínek s jeho ženou Josefou. Emanuelovi bratři Šimon a Bernard odešli po roce 1918 do Prahy, kde jako jejich bratr začali podnikat s kůžemi.¹⁰³

Jako další přišla do Dačic rodina Jelínkova z Olšan, z níž se stala nejúspěšnější podnikatelská rodina ve městě. Nejvýznamnější postavou byl Otto Jelínek, jeho otec se jmenoval Samuel Jelínek. Bydleli v domě č. p. 91/I a na začátku dvacátých let založil Otto Jelínek obchod s dobytkem, jatka a velkouzenářství. Dne 28. března 1925 se zúčastnil Otto Jelínek komisionálního jednání o schválení provozovny.¹⁰⁴ Komise mu schválila provoz obchodu. Dále vlastnil statek a polnosti. Ve třicátých letech dvacátého století zřídil obchod se smíšeným zbožím. Z Brtnice u Jihlavy přišla do Dačic rodina Grünfeldova. Ihned po příchodu si Isidor Grünfeld založil hostinskou a výčepní živnost a zabýval se výrobou lihovin od roku 1866 (viz příloha č. 4). V hostinské živnosti pokračoval jeho syn Hugo Grünfeld, který dne 31. ledna 1928 žádal o povolení provozování hostinské činnosti v dělnickém domě.¹⁰⁵ Hugo provozoval hostinec na Palackého náměstí a zabýval se také prodejem obilí a výrobou lihovin, které dodával do hostinců v okolních vesnicích – např.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 330.

¹⁰² SokA Jindřichův Hradec, fond Město Dačice, karton 315 (Obchodní a živnostenské knihy).

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ SokA Jindřichův Hradec, fond AM Dačice, karton 315, fol. 443.

¹⁰⁵ SokA Jindřichův Hradec, fond AM Dačice, karton 295, fol. 518.

do Bílkova, Dolních Němčic a Volfřova. Byl společensky aktivní, protože zastával funkci v zastupitelstvu města po obecních volbách v roce 1923 a 1927.

Největšími podnikateli v Dačicích se stali bratři Richard a Max Vohryzkovi, kteří do města přišli po první světové válce z Jindřichova Hradce. Bydleli v domě č. p. 81/I na Palackého náměstí a v roce 1919 založili továrnu na ruční pletací stroje v Antonínské ulici č. p. 55/B. Bratři Vohryzkovi plánovali rozšířit svou továrnu o přístavbu na jaře roku 1921.¹⁰⁶ V ten samý rok udělali ze své společnosti akciovou společnost s kapitálem 420 000 Kč. V roce 1926 vložili do firmy parní stroj (nejprve bez povolení) a pak jim živnostensko-právní správa povolila provoz parního stroje s podmínkou, že kotel musí být do 1. května 1927 v účelné výšce řádně zakotven.¹⁰⁷ V podnikání se jim dařilo poměrně dobře, ale velká hospodářská krize je hodně poznamenala. V roce 1930 zaměstnávali na 66 dělníků a na konci tohoto roku došlo k zastavení výroby. Celý region Dačice nikdy nebyl průmyslovou oblastí, ale krize na začátku třicátých let zničila zbytky textilního průmyslu, který se jako jediný v kraji dokázal udržet a rozvíjet. I přes nelehkou situaci, která nastala na konci třicátých let, bratři Vohryzkovi dokázali řídit továrnu, i když v omezeném provozu. Do vypuknutí druhé světové války se firma bratří Vohryzků držela jen stěží. Rodina Guttmanova přišla do Dačic taktéž jako rodina Vohryzkova až po první světové válce. Josef Guttman si založil v domě č. p. 68/I obchod s textilem a patřil ke skupině úspěšnějších židovských podnikatelů.

Další dvě židovské rodiny, Glaserova a Zimmerova, přišly do Dačic z nedalekých Slavonic, kde se po zrovnoprávnění Židů rozvinula velmi silná a hospodářsky úspěšná židovská komunita. Vystudovaný právník Mořic Glaser byl mezi dačickými Židy zajímavou postavou. Před první světovou válkou se oženil se ženou, která praktikovala katolické náboženství, a on sám zůstal u židovského vyznání. V roce 1916 vstoupil do armády a sloužil v Uhrách, po skončení první světové války se vrátil do Dačic a založil si zde advokátní kancelář. Zikmund Zimmer pocházel z rodiny menšího obchodníka a nebyl moc významnou postavou. Nejdříve začal pracovat jako obchodní cestující a následně, ve 20. letech, si v domě č. p. 59/I založil obchod se smíšeným zbožím.

Dačičtí Židé byli poměrně úspěšní, pokud provozovali hostinství nebo se věnovali obchodu, zatímco v textilním průmyslu, jak bratři Vohryzkové nebo Stukartovi, tolik úspěšní nebyli. V roce 1888 vznikl v Dačicích Jubilejní fond císaře Františka Josefa I.

¹⁰⁶ SokA Jindřichův Hradec, fond AM Dačice, karton 295, fol. 255.

¹⁰⁷ SokA Jindřichův Hradec, fond AM Dačice, karton 315, fol. 493.

pro chudé a osiřelé.¹⁰⁸ V zakládající listině tohoto fondu najdeme jména dačických Židů, jako byli David Freund, Isidor Grünfeld, Heřman Schulz a Max Stukart. Z politického hlediska byl vůdčí postavou Hugo Grünfeld, který se stal členem zastupitelstva města. Politické aktivity dačických Židů spoléhaly na volby Spojených židovských stran. Ve volbách konaných v roce 1920 získala tato strana 22 hlasů a ve volbách v roce 1925 stejný počet hlasů. V parlamentních volbách v roce 1929 kandidovaly „Spojené židovské strany“ spolu se stranami polskými, což přineslo pokles hlasů z dvaceti dvou na pouhých šest.¹⁰⁹

Dačice byly před první světovou válkou střediskem hned několika kultur. Převládaly zde kultury česká, resp. moravská většina, hodně silná byla německá, tedy rakouská menšina a jako poslední židovská menšina. Po roce 1918 došlo k oslabení německé menšiny, ale až do roku 1939 zde zůstaly všechny tři. Většina Židů žijících v Dačicích se hlásila k německé národnosti, ale nechybělo tady ani „národní židovské povědomí“. Z 37 osob, které se hlásily k židovskému náboženství, se přihlásilo jedenáct k židovské národnosti. Dačičtí Židé, kteří se hlásili k německému, nikdy nevyvolávali národnostní rozepře. V polovině dvacátých let 20. století se na několika obchodech objevily německé nápisy, což vyvolalo třenicí ze strany českého obyvatelstva, nutno podotknout, že mezi obchodníky nebyl žádný židovský podnikatel.

První republika znamenala období svobody a demokracie, která umožnila obyvatelstvu rozvíjet obchodování a podnikání, a to i přes nerovnoprávnost. Konec třicátých let 20. století přinesl pohromu pro toto obyvatelstvo. Nacistický režim, který vládl v Německu od roku 1933, se v roce 1938 nebezpečně přiblížil k zatím svobodné Československé republice. Po zabrání Rakouska na začátku roku 1938 se dostal politický okres Dačice do blízkosti nacistického režimu. Po podepsání mnichovské dohody a zabrání pohraničních území Československa Německou říší se Dačice staly pohraničním městem. Z dačického okresu byl plně obsazen soudní okres Slavonice, přičemž se židovské obyvatelstvo žijící zde dostalo pod německou správu. Taktéž to bylo i v Písečném nad Dyjí a v Dolním Bolíkově. Město Dačice se tak stalo první přestupnou stanicí pro uprchlíky z těchto území, a to včetně židovského obyvatelstva, kteří hledali azyl u svých příbuzných.¹¹⁰

¹⁰⁸ Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, fond archiv města, Kronika města Dačic 1888–1932, s. 8.

¹⁰⁹ Josef Bartoš, *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*, svazek 12, s. 206.

¹¹⁰ M. Stehlík, *Židovská komunita*, s. 7.

Patnáctý březen 1939 přinesl konec Československa, ze kterého se stal protektorát, a znamenalo to hrozbu jak pro židovské obyvatelstvo, tak i pro ostatní obyvatele. Heřman Schulz se tomuto nebezpečí vyhnul, protože ještě před obsazením pohraničí odešel do Velké Británie. Takové štěstí už ale neměli jeho rodiče ani další dačičtí Židé. Město Dačice leželo na hranici protektorátu a bylo obsazeno německou armádou v šest hodin ráno dne 15. března 1939. V měšťanské škole v Dačicích byla vybudována německá posádka a v židovských domech se začaly objevovat nápisy, které měly ukázat, kdo tyto domy vlastní. Centrum okresu se přesunulo do Telče, ze které přicházela nařízení, která se týkala židovského obyvatelstva.

Přicházely drobné zákazy, příkazy rovnoprávnosti a lidské důstojnosti. Jednalo se o nesmyslné zákazy, které vydávala Okresní politická správa v Telči. Tato správa vydala dne 13. února 1941 nařízení, že Židé mohli chodit nakupovat mezi 15. a 17. hodinou, 11. dubna zakázali výrobu macesů a v září téhož roku povolila Okresní polická správa v Telči, aby se Židům zvýšilo nájemné.

Okupace postupně zlikvidovala židovské podnikatelské aktivity. Rok 1941 znamenal úplné zastavení jejich podnikatelské činnosti. Skončilo trápení bratří Vohryzků, kteří v posledních letech živořili. Jeden z bratrů, konkrétně Max Vohryzek, zastupoval dačické Židy. Jako první se stal obětí nacistického režimu. V roce 1941 byl zatčen gestapem a zemřel dne 14. července 1942 v Osvětimi. Tato událost se stala pouze predehrou konce dačických Židů. Dne 19. září 1941 bylo Židům nařízeno, že všichni musí nosit žlutou šesticípou hvězdu.¹¹¹ Nesměli se stýkat s ostatními, nesměli do kina, restaurací. Do obchodů mohli chodit pouze v omezeném čase.¹¹² Dne 16. února 1942 přijelo do Dačic třicet rodin jihlavských Židů v nákladních vozech, aby vykonávali veřejné práce.

V květnu byly realizovány plány na „konečné řešení“ i pro dačické Židy. Prvních pět dačických Židů nastoupilo dne 18. května 1942 do transportu Aw Třebíč – Terezín. Ze jmenovaných Otto Jelínek, Růžena Jelínková, Josef Jelínek, Otto Stukart a Herbert Glaser. Společně pak všichni nastoupili 25. května 1942 do transportu Az Terezín – Lublin. Tento den je brán jako jejich poslední, jako den smrti. Dne 19. května 1942 odcestovalo 25 dačických Židů do Třebíče, kde o tři dny později nastoupili do transportu Aw Třebíč – Terezín. Jejich odjezd měl smutnou dohru, kdy 20. května 1942 Němci vykradli jejich domy. Z Terezína jich sedmnáct nastoupilo 25. května 1942 do transportu Az Terezín – Lublin.

¹¹¹ Žlutou šesticípou hvězdu museli nosit všichni Židé v protektorátu na veřejnosti s nápisem Jude našité na oblečení, což znamenalo zostuzení režimem.

¹¹² Muzeum Dačice, Pomocná evidence, Zápisky Jana Brothánka, rok 1941, s. 13.

Nikdo z nich se již bohužel domů nevrátil. Ještě v Terezíně zemřela dne 26. června 1942 zesláblá Jindřiška Freundová. Rodina Grünfeldova nastoupila 19. října 1942 do transportu Bw Terezín – Treblinka, následovaly je další dvě rodiny, Vohryzkova a Stukartova, které nastoupily dne 18. prosince 1943 do transportu Ds Terezín – Osvětim. Z těchto rodin se bohužel též nikdo nevrátil.¹¹³

Z dačických Židů přežily pouze dvě sestry – Olga a Marta Zimmerovy. Nejprve byly transportovány do Terezína, Martu transportovali do polského Zamosce, odkud se jí s pomocí polského občana podařilo utéct. Do konce války žila v Německu jako manželka tohoto Poláka. Po válce se vrátila a žila v Praze. Její sestra Olga Zimmerová byla transportována z Terezína v roce 1943 nejprve do Osvětimi a následně do Bergen – Belsenu, kde se dočkala osvobození.

Marta Zimmerová zanechala dopis, kde se vyjádřila o hrůzách holocaustu takto: *„Ohledně událostí za okupace budu stručná, protože bych jinak popsala moc papíru. Z mých příbuzných se vrátila jenom moje sestra, která byla rok v Terezíně, potom v Polsku v Osvětimi, a nakonec v Belsen – Bergenu. Otec našťástí /bohužel to tak musím říct/ zemřel v roce 1939 ještě doma. O matce nevím nic, asi zahynula v květnu 1942 v Polsku. Z transportu, kterým jsem jela já, se, pokud vím, vrátil jeden člověk mimo mne.*

Byla jsem 2 dny v Terezíně, od roku 1942 v Polsku /Zamosc/, odkud se mi podařilo za pomoci jednoho Poláka utéci. Byl to takový malý zázrak. Žila jsem pak v Německu /pod svícem je největší tma/ jako Polka, jako manželka toho Poláka, který byl celou tu dobu se mnou, ještě i v Praze. Zemřel v roce 1963. Do Prahy jsem se vrátila 14. května 1945. Tak to by bylo v kostce všechno. Jsem zde vlastně omylem.“¹¹⁴ Bohužel, tento dopis se nedochoval a další zmínky o těchto dvou sestřích nemáme.

Další dva dačičtí Židé, JUDr. Mořic Glaser a Jan Spitzkopf, žili ve smíšených manželstvích, proto byli ušetřeni transportu do koncentračních táborů. Jana Spitzkopfa nasadili na práce v Německu, právník Glaser žil po celou dobu protektorátu v Dačicích, až na konci války roku 1944 se v jeho životě objevily změny. V roce 1942 byl transportován do koncentračního tábora jeho syn Herbert. Jeho již vdané dcery Eliška Karásková a Herta Mikešová spolu s jeho manželkou Leopoldou byly transportu do koncentračního tábora ušetřeny. Dne 1. října 1944 byl v Praze v táboře Hagibor na Žižkově odvezen i JUDr. Mořic

¹¹³ Terezínská pamětní kniha, 1. díl, s. 580, 586.

¹¹⁴ A. Liška, *Dačice*, s. 20–21.

Glaser, odkud byl transportován dne 23. února 1945 do Terezína, kde se nakonec dočkal osvobození.

I přes to, že někteří dačičtí Židé přežili hrůzy holocaustu, byla celá židovská kultura v Dačicích, a to i v celém regionu jihozápadní Moravy, zcela zničena. Historie židovského etnika, která trvala necelých sto let, byla v Dačicích zasažena válkou a totální likvidací. Někteří dačičtí židovští obchodníci se zapojovali do veřejného života ve městě, měli velmi dobré společenské postavení a stali se váženými občany. Stali se přirozenou součástí tohoto regionu. Židovskou kulturu připomíná několik náhrobků na židovských hřbitovech v Jemnici a Markvarci.¹¹⁵

4.2. Korespondence Zuzany Rösslerové Ottu Guttmannovi

V Dačicích proběhla rekonstrukce domu č. p. 68 v Göthově ulici, kde našli tesaři za trámem menší svazek dopisů syna někdejšího židovského majitele tohoto objektu Josefa Guttmanna Otty (viz příloha č. 6). Jednalo se o přípis Zemského úřadu v Brně z 29. července 1938, kterým nevyhověl jeho odvolání proti pokutě 300 korun, udělené Okresním úřadem v Dačicích za řízení motocyklu bez řidičského oprávnění, legitimaci Městské veřejné knihovny v Dačicích pro léta 1940–1941 a posléze o svazek 23 dopisů, které Otta Guttmannovi mezi 8. dubnem 1941 a 6. dubnem 1942 napsala Zuzana Rösslerová z Brna. Šlo pouze o její dopisy, ty, které poslal Otta, bohužel dochované nejsou.¹¹⁶

Rodina Guttmannova se do Dačic přestěhovala z Českého Rudolce v roce 1927. Skládala se z otce Josefa Guttmanna narozeného 25. ledna 1876, matky Kláry narozené 28. února 1889 a jejich dětí Grety narozené 4. ledna 1920 a Otty narozeného 23. května 1924. Dne 29. dubna roku 1927 koupili manželé Guttmannovi od Josefa Pospíchala rodinný dům a obchod s textilním a galanterním zbožím v Krajířově (dnes Göthově) ulici č. p. 68. O tři roky později zvýšili dům o jedno patro, ve kterém bydleli a vedli svůj obchod až do 22. května 1942, kdy byli zařazeni do transportu do Terezína. Dne 25. května 1942 byli převezeni do Lublinu a ten den se pokládá za datum jejich smrti. O Ottovi víme, že zemřel až 26. září 1942 v Majdanku.

Guttmannův majetek byl z rozhodnutí německého úřadu Zentralstelle für jüdische Auswanderung převeden na Auswanderungsfond für Böhmen und Mähren a až 24. září 1948 byl opět zaknihován na jméno Josef a Klára Guttmannovi. O nemovitost se přihlásily

¹¹⁵ M. Stehlík, *Židovská komunita*, s. 10.

¹¹⁶ Jan Bistřický – Jaroslav Klenovský (edd.), *Dopisy Zuzany Rösslerové z Brna Ottu Guttmannovi*, in: Dačický vlastivědný sborník, Dačice 2005, s. 205–224.

dvě Guttmannovy vzdálené příbuzné Erika Weihsová a Gisela Březinová, které ji 21. ledna 1950 prodaly Václavu a Blaženě Krejcarovým a Bohumíru a Anežce Derganzovým.

Otta Guttmann mezi léty 1936–1939 absolvoval čtyři třídy Státního reálného gymnázia v Telči. Podle dopisů Zuzany Rösslerové pracoval do 3. července 1941 jako praktikant v elektrozávodu pana Weisse v Leimerově ulici číslo 6 (dnes V Kolkovně) v Praze 1 a toho stejného roku dne 23. července se vrátil zpět do Dačic. Na začátku dubna roku 1941 v Praze podal pod značkou inzerát na seznámení do Židovských listů, na nějž reagovala sedmnáctiletá Zuzana Rösslerová z Brna.

Dědeček Zuzany Rösslerové Leopold narozený roku 1856 přišel na Moravu z Elpöteny v Uhrách, kde se roku 1876 oženil s Emilií Winterovou z Nedvědic. Zuzaniny prarodiče zemřeli krátce po sobě roku 1909 v Brně a bydleli na Dornychu číslo 40–42. Zuzanin otec Julius, narozený 10. června 1880, dělal prokuristu v pojišťovně. Roku 1914 se oženil s Kateřinou Tinterovou, narozenou 23. března 1893 v Brně. Rodina Rösslerova bydlela nejprve na Offermannově ulici (dnes Vlhké) číslo 47, až se mezi léty 1933–1934 přestěhovali do nově postaveného vlastního dvoupatrového domu na Tišnovské ulici číslo 108. Zuzanin otec zemřel roku 1938 a jeho žena bydlela i se svými dvěma dcerami, Emilií narozenou 14. dubna 1915 a Zuzanou narozenou 13. září 1924, matkou a sestrou. Rodina obývala pět pokojů a šestý pronajímala studentům nebo jiným zájemcům.¹¹⁷

Zuzana měla absolvované čtyři třídy reálného gymnázia a školu pro ženská povolání. Přivydělávala si doučováním němčiny pro studenty. V prvních dopisech, jež napsala, uvádí, že se Židé budou muset co nejdříve vystěhovat, což se stalo mezi 6. a 13. květnem 1941. Dům rodiny Rösslerovy zabral Treuhander (nucený správce), brněnský Němec Franz Schuller a v říjnu téhož roku si ho převzal Auswanderungsfond für Böhmem und Mähren a celá rodina se musela přestěhovat do menšího bytu, který ležel v Desátkové ulici číslo 6 (dnes Železniční) v blízkosti Rosického nádraží. Dům, kam se rodina musela přestěhovat, vlastnili před válkou židovští majitelé Alexander a Anna Schlesingerovi. Zuzana Rösslerová naznačuje v dopise, proč se rodina musela vystěhovat, dům totiž ležel v německé čtvrti.¹¹⁸ Z dopisu: „*Pokud se týče mých odpovědí, piši je hned po obdržení Vašeho dopisu. Přicházím však jen jednou týdně do města, a to v úterý. O kursy se budu zajímat. Strýček je Ing. a vyučuje teoreticky. My jsme pronajímali pokoj studentům, ale teď je to tak nejisté, že třeba budeme rádi, když dostaneme někde pokoj pro sebe. Máme totiž vlastní dům v Černých*

¹¹⁷ J. Bistrický – J. Klenovský, *Dopisy*, s. 205–224.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 205–224.

*Polích, a to je čistě německá čtvrť. Fotku Vám pošlu, až budu mít, to znamená, až mě pán, který u nás bydlí, vyfotí, doufám, že to bude brzo. V zásobě nemám bohužel žádnou, poslední jsem spotřebovala při pořizování občanské legitimace. Mám také hnědé vlasy a modré oči.*¹¹⁹ Z dopisu je patrné, jak byli Židé v Brně postupně omezováni, a stále více se stahovala mračna, takže je pochopitelné, že někteří z nich viděli jakési vysvobození v nastávajících transportech. Jen někteří z nich tušili, o jaké vysvobození se bude jednat. Z korespondence: *„Smíme se koupat v řece, veslovat atd. Velké Brno sice nesmíme opustit, ale do lesů v nejbližším okolí města smíme jít. Do větších parků také nesmíš. V elektrice smí Židé jezdit na přední plošině posledního vozu.*“¹²⁰

Otto Guttman v dopisech, které nemáme k dispozici, vypravoval o situaci Židů v Praze a v Dačicích. V Dačicích žilo převážně české obyvatelstvo, až na nějaké výjimky nevyvíjelo žádný hon na Židy, kterým se tam zřejmě žilo lépe než v Brně. V korespondenci Zuzany Rösslerové najdeme určité rozdíly. Z dopisu: *„Závidím Ti, že se můžeš vzdálit z města, já ještě nikdy nebyla v létě v Brně a moc se mi stýská po venkově.*“¹²¹

Z dalšího dopisu: *„Že mi přeješ vše nejlepší, je moc hezké, ale bohužel je to jen přání. Co říkáš té novince. Myslím náš odznak, židovskou hvězdu. Jsem hrozně nešťastná.*“¹²² Z dopisů je jasné, jak velmi silně doléhal tlak na židovské obyvatelstvo, obzvláště na mladou generaci, která si chtěla užívat radostí života. Ze Zuzanina dopisu: *„Ale nejvíce se trápím, když vidím, jak se jiní baví, a já nesmím být veselá, nesmím být mladá, nesmím se pobavit a potom si stále myslím, proč je to všechno, proč jsou lidé tak malicherní, a to je to věčné proč, na které neobdržím nikdy odpověď.*“¹²³ Zuzana užívá stále důvěrnější tón, který dokazuje vzájemný citový vztah.

Je smutné, že tento vztah existoval pouze na dálku a oběma mladým lidem nebylo souzeno, aby se potkali tváří v tvář. Zuzana Rösslerová společně se svou matkou Kateřinou odcestovala transportem 6. dubna 1942 do Terezína, odkud byla deportována dne 18. dubna do vyhlazovacího tábora Rejowiec, kde pravděpodobně zemřela. Z jejího dopisu: *„Píši Ti v posledním okamžiku, ale doufám, že Tě tento dopis zastihne. Jedu do Terezína a nevím, kdy Ti budu moci zase napsat. Moje nová adresa je Zuzana Rösslerová, transport Ai 835. Doufám, že jak dojedu, tak hned od Tebe dostanu zprávu.*“¹²⁴ Nikdo z nich bohužel nepřežil.

¹¹⁹ J. Bistřický – J. Klenovský, Dopis č. 5.

¹²⁰ Dopis č. 10, 18. června 1941.

¹²¹ Dopis č. 11, 3. června 1941.

¹²² Dopis č. 15, 13. září 1941.

¹²³ Dopis č. 9, 7. června 1941.

¹²⁴ Dopis. č. 25, 6. dubna 1942.

Zuzanina starší sestra se stihla ještě před deportací vdát a spolu se svým manželem Rudolfem Eisnerem odešla dne 27. května 1942. Manželé Eisnerovi byli z Terezína transportováni 1. října 1944 do Osvětimi, kde Emilie ihned zemřela v plynové komoře. Její manžel Rudolf Eisner zemřel 22. února 1944 v koncentračním táboře Dachau. V Brně na židovském hřbitově nalezneme ve 20. skupině, ve třetí řadě, kde se nachází hrob číslo 17, vytesán nápis „Rodina Rösslerova“. Odpočívají tu prarodiče Leopold a Emilie a otec Julius Rössler. Na náhrobním kameni je napsáno „In memoriam Kateřina a Zuzana Rösslery, Emilie a Rudolf Rösslerové. Jejich rodinný dům Tišnovská číslo 108 byl v roce 1946 restituován na jméno původní majitelky Kateřiny Rösslerové. Dědic, inženýr Leopold Tinger, bratr Kateřiny, který bydlel v Brně, Úvoz 31, zemřel v roce 1978 a je pochován na brněnském židovském hřbitově. Josef Pazdera pořídil v roce 1950 dům v Tišnovské ulici. Dům v Desátkové, dnes již Železniční ulici, se stal součástí přilehlé továrny.

Stejný osud jako rodinu Rösslerovou potkal i rodinu Guttmannovou, která odjela a už se nikdy nevrátila o měsíc později. Otto Guttmann schoval před svým odjezdem dopisy od své milé na půdě rodinného domu, ale už nikdy se mu je nepodařilo vyzvednout. Dopisy nalezené za trámem domu popisují pocity a tragický osud našich židovských spoluobčanů.¹²⁵

¹²⁵ J. Bistřický – J. Klenovský, *Dopisy*, s. 205–224.

Závěr

Cílem předkládané bakalářské práce bylo podrobně popsat události v období protektorátu v širším kontextu českých dějin. Práce shrnuje tuto problematiku na příkladu obce Dačice, kde během protektorátu fungoval ve ztížených podmínkách společenský, kulturní a polický život.

V úvodu jsem si vytyčila za cíl shrnout dostupné poznatky každodenního života v Dačicích během protektorátu a židovského obyvatelstva, které byly na toto téma publikovány. Tyto poznatky jsem se snažila analyzovat, interpretovat a zasadit do kontextu celkové proměny města ve 30. a 40. letech 20. století. Při zkoumání pramenů hlavně ve Státním okresním archivu v Jindřichově Hradci a v Městském muzeu a galerii v Dačicích jsem objevila další podstatné informace k pochopení problematiky na toto téma. Zjištěné informace jsem zapracovala do bakalářské práce.

V první kapitole je shrnutá problematika mnichovské dohody, mise lorda Waltera Runcimana, druhé republiky a protektorátu. Tato kapitola se zabývá problematikou židovského obyvatelstva a jeho následné vyvraždění. Třetí kapitola se zabývá Dačicemi, od první zmínky z roku 1183 v Jarlochově kronice, až po jejich osvobození Rudou armádou v roce 1945. V kapitole jsou vyličený protektorátní roky, od příchodu německé armády 15. března 1939 po konec 2. světové války. Ve čtvrté kapitole je nastíněn vývoj židovského obyvatelstva od jejich příchodu, přes deportace, až po jejich vyvraždění v koncentračních táborech. Dále obsahuje část korespondence mezi mladými lidmi židovského původu, kteří si pouze dopisovali a nikdy se nesetkali.

V úvodní části jsou shrnuty počátky protektorátu spojené s mnichovskou dohodou, která vedla ke vzniku protektorátu Čechy a Morava. Mnichovská krize přinesla zmenšení republiky o většinu pohraničních oblastí. Dačice se ocitly přímo na státní hranici mezi Německem a Československem. Francie a Británie se nepostavily za Československo. Představitelé Československa doufali, že podepsáním dohody bude v Evropě mír, nicméně byli napadeni nacistickým Německem. Protektorát Čechy a Morava a následná okupace československého pohraničí byly vyhlášeny necelý půlrok po mnichovské krizi. Vyhlášení protektorátu přineslo především sociální problémy, přičemž nejvíce byli postiženi Češi, kteří se museli vystěhovat z pohraničních oblastí. Tato situace se nevyhnula ani Dačicím, do nichž přišlo mnoho obyvatel ze sousedních obcí, které se staly součástí okupovaného území.

Podobu práce tvoří konkrétní popis období protektorátu v rámci světového konfliktu v podobě druhé světové války v Dačicích. V roce 1940 vedly Dačice v tomto nelehkém

období boj o udržení svého okresu, který nakonec prohrály, a okres byl přemístěn do nedaleké Telče. Během tohoto období vznikalo mnoho odbojových skupin a pár skupin působilo i v Dačicích. Nejvýraznější odbojovou skupinou byla Obrana národa, která měla své sídlo v Dačicích. Dačice se dočkaly osvobození dne 9. května 1945, kdy místní občané přivítali na náměstí Rudou armádu.

V práci je nastíněna také problematika židovské komunity v Československu, resp. v Dačicích. Byly vybrány konkrétní rodiny z Dačic, které patřily k nejvýznamnějším ve městě. Podrobně byl popsán jejich příchod do města, původ a posléze i jejich podnikatelské činnosti. Většina z nich zde založila svou živnost, které se věnovaly i další generace. Bohužel, jako u většiny Židů v celém Československu, skončily jejich životy ve vyhlazovacích táborech. V Dačicích žilo 33 židů, z nichž se 30 nevrátilo z koncentračních táborů. Holocaust přežily pouze dvě sestry Zimmerovy, přičemž jedna z nich po válce žila v Praze. O druhé sestře nemáme žádné informace, jak žila a kde. Po těchto tragických událostech židovská komunita v Dačicích zanikla. Tuto tragédii připomínají židovské hřbitovy v nedalekých vesnicích.

Jelikož se jedná o bakalářskou práci, je jejím přínosem hlavně shrnutí a popsání dané problematiky. Přínos spočívá ve sdělení dosud nevybádaných informací týkajících se života města Dačice v době protektorátu. Dále přináší vzpomínky, jak na tuto dobu nahlíželi obyvatelé města. Za přínos lze považovat i to, že se v Dačicích nacházela poměrně silná židovská komunita. Po skončení druhé světové války tato komunita zanikla a již nebyla obnovena.

Další práce by mohla navázat na málo prozkoumaný poválečný vývoj města. Dále by bylo možné bádát, jak probíhala perzekuce a odsun německého obyvatelstva v Dačicích. Zajímavý je i boj o místní okres, který byl v Dačicích více jak sto let. Prameny k tomuto tématu lze najít v Kronice města Dačic, ve Státním okresním archivu v Jindřichově Hradci, ve farní kronice uložené v římskokatolické farnosti, v Městském muzeu a galerii Dačice.

Seznam zkratk

Einsatzgruppen	polovojenský oddíl, který prováděl masové vraždění
Geheime Staatspolize (gestapo)	tajná policie nacistického Německa
SdP (Sudetendeutsche Partei)	Sudetoněmecká strana, politická strana v Československu založená Konradem Henleinem dne 1. října 1933
SS (Schutzstaffel)	ochranný oddíl, původně osobní stráž Adolfa Hitlera a ozbrojená organizace NSDAP

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

Farní kronika

Fond Archiv města Dačice

Fond ONV Dačice

Kronika města Dačic 1888-1932, 1933-1945

MASAŘÍK, Hubert, *V proměnách Evropy. Paměti československého diplomata*, Praha 2002.

MASTNÝ, Vojtěch, *Vzpomínky diplomata*, Praha 1997.

Městské muzeum a galerie Dačice

Pomocná evidence, Zápisky Jana Brothánka

Římskokatolická fara Dačice

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec

Literatura

- AVINERI, Shlomo, *Theodor Herzl a založení židovského státu*, Praha 2017.
- BARTOŠ, Josef, *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*, svazek 12.
- BENEŠ, Edvard, *Paměti, Od Mnichova k nové válce a k Novému vítězství*, Praha 1948.
- BERGEROVÁ, Natalie – PELLAROVÁ, Luba – PELLAR, Rudolf, *Na křižovatce kultur. Historie československých Židů*, Praha 1992.
- BRANDES, Detlef, *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*, Praha 2000.
- BRANDES, Detlef, *Der Weg zur Vertreibung 1938–1945. Pläne und Entscheidungen zum „Transfer“ der Deutschen aus der Tschechoslowakei und aus Polen*, München 2001.
- BISTRICKÝ, Jan – BLÁHA, Josef – CHLÁDKOVÁ, Michaela – KUČEROVÁ, Marie – SMUTNÝ, Bohumír – STEHLÍK, Michal, *Dějiny Dačic*, Dačice 2016.
- BISTRICKÝ, Jan – KLENOVSKÝ, Jaroslav, *Dopisy Zuzany Rösslerové z Brna Ottu Guttmannovi*, in: Dačický vlastivědný sborník č. 9, Dačice 2005.
- CAQUET, P.E., *Zvon zrady. Mnichovská dohoda a Československo 1938*.
- ČAPKOVÁ, Kateřina, *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918–1938*, Praha 2005.
- ČAPKOVÁ, Kateřina, *Charakter židovského nacionalismu v českých zemích a jeho recepcce v prvorepublikovém Československu*, in: Blanka Soukupová – Marie Zahradníková (edd.), *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech* Praha 2003.
- ČAPKOVÁ, Kateřina, *Židé v Čechách za první republiky*, in: Česko-slovenská historická ročenka, Brno 2001, s. 19-35.
- ČEJKA, Marek, *Dějiny moderního Izraele*, Praha 2011.
- ČELOVSKÝ, Bořivoj, *Mnichovská dohoda 1938*, Šenov u Ostravy 1999.
- ČERMÁKOVÁ, Radka, *Československá pluralistická demokratická společnost ve stínu nacistického Německa*, in: Miloš Pojar – Blanka Soukupová – Marie Zahradníková (edd.), *Židovská menšina v Československu ve třicátých letech*, Praha 2004, s. 9-20.

- FISHE, Josef, *Jejich boj, co chce a čemu slouží Sudeten deutsche Partei?*, Praha 1937.
- GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan, *Druhá republika 1938–1939, svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha 2004.
- GERLACH, Christian, *The Wannsee Conference, the Fate of German Jews, and Hitlers Decision in Principle to Exterminate All European Jews*, in: *The Journal of Modern History*, 1998, s. 759-812.
- GRUNER, Wolf, *Pronásledování Židů v Protektorátu Čechy a Morava. Místní iniciativy, centrální rozhodnutí, reakce Židů 1939–1945*, Praha 2019.
- HRUSCHKA, Rudolf, *Geschichte der Juden in Markwardetz*, in: *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart*, Brno 1929.
- KOLÁR, František Jaromír, *Sionismus a antisemitismus*, Praha 1970.
- KRUPP, Michael, *Dějiny státu Izrael: od založení do dneška (1948–2013)*, Praha 2013.
- KRUŽÍKOVÁ, Jana, *Židovské náboženské obce a ortodoxní Židé v Československé republice ve dvacátých letech 20. století*, in: Blanka Soukupová – Marie Zahradníková (edd.), *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*, Praha 2003, s. 98-105.
- KŘEŠŤAN, Jiří – BLODIGOVÁ, Alexandra – BUBENÍK, Jaroslav, *Židovské spolky v českých zemích v letech 1918–1948*, Praha 2001.
- KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan – ŠEBEK, Jaroslav, *Dlouhé stíny Mnichova. Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*, Praha 2011.
- KVAČEK, Robert, *Mnichovské desatero*, in: Robert Kvaček (ed.), *Mnichov 1938 a česká společnost. Mnichov 1938 a česká společnost: sborník z mezinárodního symposia k 70. výročí mnichovské dohody*, Praha 2008, s. 87-96.
- KVAČEK, Robert, *Poslední den*, Mnichov-Praha 1938.
- LIŠKA, Adolf, *Dačice ve druhém odboji 1938–1945*, Dačice 1992.
- LONGERICH, Petr, *Wannsee the road to the final solution*, Oxford 2021.
- NEKUDA, Vladimír, *Dačicko, Slavonicko, Telčsko*, in: *Muzejní a vlastivědná společnost*, 2005.

NĚMEČEK, Jan, *Soumrak a úsvit československé diplomacie. 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady*, Praha 2008.

NOSEK, Bedřich – KREJČOVÁ, Helena, *Židé v Českých zemích. (10. až 20. století)*, Praha 1995.

PEROUTKOVÁ, Michaela, *Židovské identity v Československu před 2. světovou válkou a po ní*, Praha 2016.

POJAR, Miloš, *T. G. Masaryk a židovství*, Praha 2016.

RATAJ, Jan, *Česká politika v druhé republice – kritický pohled na „neznámé“ češství*, in: Miloš Pojar – Blanka Soukupová – Marie Zahradníková (edd.), *Židovská menšina za druhé republiky*, Praha 2007, s. 21-44.

ROSEMAN, Mark, *Setkání ve vile u jezera: Konference ve Wannsee a „konečné řešení židovské otázky“*, Praha 2003.

ROTHKIRCHENOVÁ, Livie, *Masové deportace*, in: Milena Janišová (ed.), *Osud Židů v Protektorátu 1939–1945*, Praha 1991, s. 160.

ROTHKIRCHENOVÁ, Livie, *Počáteční fáze pronásledování*, in: Milena Janišová (ed.), *Osud Židů v Protektorátu 1939–1945*. Praha 1991, s. 160.

RYCHLÍK, Jan, *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914–1992*, Praha 2012.

SEEMANN, Richard, *Cesta do Wannsee, konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí*, Středokluky 2008.

SCHUBERT, Kurt – KYNCL, Petr, *Dějiny Židů*, Praha 2003.

SMUTNÝ, Bohumír, *Židovské obce na jihozápadní Moravě a jejich obraz v pramenech Moravského zemského archivu v Brně*, in: *Židé a Morava*, Kroměříž 1995.

SOUKUPOVÁ, Blanka, *Češi židé mezi Mnichovem a 15. březnem 1939*, in: *Židovská menšina za druhé republiky*, Praha 2007, s. 84-98.

STEHLÍK, Michal, *Zapomenuté dějiny. Dačice ve 20. století. Doplnkový studijní text pro Gymnázium v Dačicích*, Dačice 2000.

STEHLÍK, Michal, *Židé na Dačicku a Slavonicku (1670–1948)*, Dačice 2002.

STEHLÍK, Michal, *Židé na jihozápadní Moravě v letech 1848 až 1948. Od zrovnoprávnění k zániku*, in: *Vlastivědný věstník moravský*, r. LI, č. 2, Brno 1999, s. 125-134.

YEGAR, Moshe– ADAMOVIÁ, Eva – SLÁMA, Petr, *Československo, sionismus, Izrael. Historie vzájemných vztahů*, Praha 1997.

ZAHRADNÍKOVÁ, Marie, *Palestina – země zaslíbená? Pohled českožidovských asimilantů a sionistů na Palestinu ve dvacátých letech*, in: Miloš – Pojar, Blanka – Soukupová a Marie – Zahradníková (edd.), *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*, Praha 2003, s. 77-97.

Přílohy

Příloha č. 1 Podoba politického okresu Dačic. Zdroj: Muzeum a galerie Dačice.

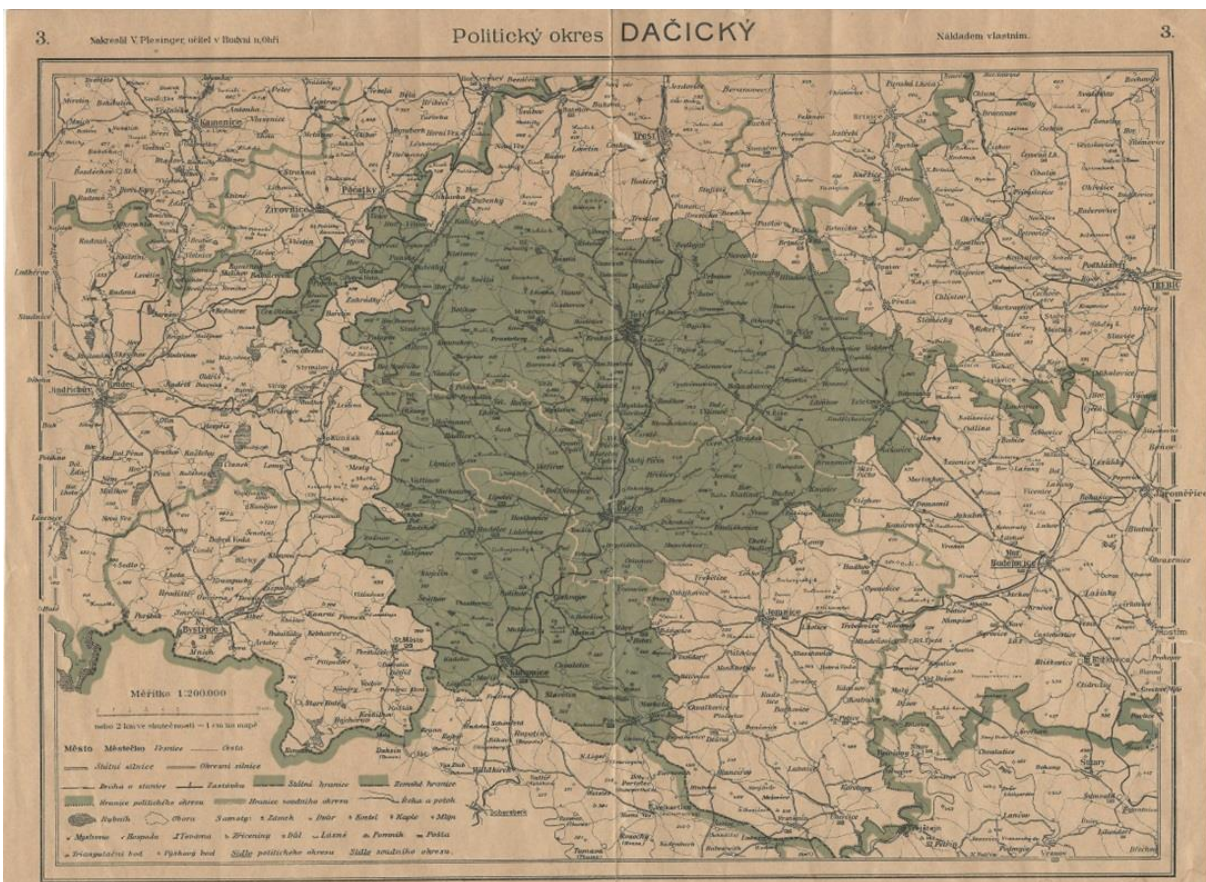
Příloha č. 2 Budova okresního úřadu. Zdroj: Muzeum a galerie Dačice.

Příloha č. 3 Hostinec u Stukartů. Zdroj: Muzeum a galerie Dačice.

Příloha č. 4 Zájezdní hostinec u Grünfeldů. Zdroj: Muzeum a galerie Dačice.

Příloha č. 5 Vítání Rudé armády. Zdroj: Muzeum Dačice, inv. č. 15.088.

Příloha č. 6 Dopis Zuzany Rösslerové. Zdroj: Dačický vlastivědní sborník IX, 2017.

Príloha č. 1: Podoba politického okresu Dačic

Príloha č. 2: Budova okresního úřadu

Příloha č. 3: Hostinec u Stukartů

Příloha č. 4: Zájezdní hostinec u Grünfeldů

Príloha č. 5: Víťaní Rudé armády

Milý Otto!

V. Průč, dne 7. června 1941.

Především Ti mnohokrát děkuji za dva dva dopisy. Nevím
poda-li se vzpomenout, že jsi mi psal v posledním dopise, ale myslím
je, že jsi přesně oplatil stejným stejným, poloští větou: Ale zapomněl
jsem, že Ti nikdy vybral.

Ukryt v Průč nevinně mladší pádne. Totiž měním po
pod ploutví, plava "poumíš". Učím, že čím to bylo lepší. O existenci
množství v Průč plně pochopuji. Totiž pracovat zde může každý,
ale s takovou péčí myslím nestojí.

Jsem přičtena, jak se Ti ty kničky líbily. Jsou to skutečně
dobré kničky. Učím-li německy, jisti se Thomas Mann. Kouzelný muž.
Tella jsem tu E. Průč. New York, Alžběta. Je to docela dobré. Mám
jsem to je, ale rád bych mi musel psát. Totiž když jsem se odlišovaly,
tak jsem zde plně docela jsem a já potěšuji německé mladé ho kstev
jste. Tak jsem se našla kamarádku (ředitelku). Všechno jsem se mi byla
po první. Je velice milá a myslím, že ji budu mít rád. Snad má
trošku jistě volně svobodě, ale to nevadí, snad se naučím od ní trochu
samostatnosti. Jsem velice ráda, že jsem mámu, koláči, kávy, už jsem
mladší zapomněla, že jsem mladá. Když jsem se jistě všude raději
mápiny, "Fidim májka kakačau", "Lidě mervilani" slo, že si připočítám
jako myslím lidské přítelovosti, kterého je každý štěstí. Snad máme
nějaké Kainova puzemění na řele. Ale nejvíce se trápím, když
málin, jak se jímá kani a já nemám být vesela, nemám být mladá
puzemění se pokavit a potom si stále myslím proč je to všechno, proč jsou
lidé tak mládkem a to je to všechno proč má každý vstavení nikdy odpověď.
Ale už dost o tom. Všechno nejsem jedním.

Dopis Zuzany Rösslerové Ottu Guttmannovi ze dne 7. června 1941.